

บทที่ ๓

กระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุ

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา ได้แก่การท่องเที่ยวไปยัง พุทธสถานต่างๆ เพื่อเรียนรู้และร่วมในกิจกรรมทางศาสนาและหมายความรวมถึงการศึกษาพุทธศิลป์ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานเป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เรื่องราวและคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านตำนานที่สำคัญคือตำนานอุรังคธาตุ ดังนั้นในกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุ ผู้วิจัยจึงรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ศึกษาซึ่งจำแนกเป็นองค์ความรู้จากข้อมูลเอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ องค์ความรู้จากการสำรวจพื้นที่ของวัดที่ตั้งของพระธาตุทั้งสามวัด จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญกลุ่มเป้าหมาย และการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการในวัดและประชาชนใกล้เคียง พบรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

๓.๑ องค์ความรู้ด้านต่างๆ จากการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ

๑) วรรณคดี วรรณคดีคือหนังสือ เรื่องราวที่มนุษย์แต่งขึ้นแม้แต่พระไตรปิฎกก็เป็นวรรณคดีโดยอนุโลมเรียกว่า Oral Literature คือวรรณคดีที่เล่าปากต่อปากสืบกันมาหรือวรรณคดีมุขปาฐะ^๑ ซึ่งมีคนรวบรวมมีคนแต่ง มีคนสืบทอด ภาษาในพระไตรปิฎกมีทั้งภาษาวรรณคดีหรือภาษาทวิและภาษาธรรมดาที่ใช้สื่อสารกันปกติ วรรณคดีพระไตรปิฎกเป็นแหล่งที่ประมวลพฤติกรรมมนุษย์หลายรูปแบบ รวมภาพชีวิตต่างๆหลายระดับ มีบทเรียนจากธรรมชาติของมนุษย์ ตัวอย่างการดำเนินชีวิตที่มีทั้งบวกและลบ วรรณคดีพระไตรปิฎกผ่านกาลเวลามาหลายศตวรรษ บันทึกด้วยภาษาโบราณมีสำนวนลุ่มลึก^๒ หรือแม้แต่คำภีร์อุปัฏฐากและท้าวธาดาทรงศ์ก็จัดอยู่ในวรรณกรรมบาลีอันเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เช่นกัน

ตำนานอุรังคธาตุนับได้ว่าเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาประเภทหนึ่งเป็นที่รวบรวมความคิดและจินตนาการ เป็นบันทึกของลัทธิความเชื่อ ศาสนา ปรัชญา ขนบธรรมเนียมประเพณี

^๑ คณะอนุกรรมการจัดพิมพ์เอกสารเนื่องในวาระครบ ๑๐๐ ปี พระยาอนุมานราชธน, **การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๓๑), หน้า ๓.

^๒ สมิตีพล เนตรนิมิตร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., “พระไตรปิฎกวิเคราะห์ วิชาสัมมนาพระไตรปิฎก”, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๗๙. (เอกสารคำสอน)

เรื่องราวเหตุการณ์และถิ่นฐานแคว้นต่างๆในอดีตกาล ตำนานอุรังคธาตุเป็นตำนานสำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ถึงแม้ว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติพระธาตุพนมที่ปรากฏในตำนานอุรังคธาตุจะมีลักษณะของอภินิหารเหลือเชื่อ แต่ก็มีความเชื่อถือศรัทธาอย่างฝังใจสืบทอดมาจนปัจจุบันว่าเป็นสถานที่ที่บรรจุพระอุรังคธาตุ ตำนานอุรังคธาตุมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ในเวลาต่อมาจึงมีการบันทึกเรื่องราวจากตำนานที่เป็นเรื่องเล่าออกมาในรูปแบบของลายลักษณ์อักษรที่เป็นคัมภีร์ ไบลาน ตามจาริตของพุทธศาสนิกชนด้วยหวังจะเป็นการสร้างอานิสงส์ตามคตินิยมในพุทธศาสนา หลังจากนั้นจึงมีการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มและมีการศึกษาเกี่ยวกับตำนานอุรังคธาตุในชื่อต่างๆ เช่น อุรังคเทสนา อุรังคนิทาน ตำนานอุรังคธาตุ ตำนานพระธาตุพนม เป็นต้น

๒) คติชนวิทยา ความเชื่อโบราณหรือเรื่องราวปรัมปราที่เรียกว่าคติชนวิทยา ประกอบด้วยความเชื่อเก่าแก่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งต่างๆที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น เรื่องเล่าหรือนิทานจัดเป็นคติชนวิทยา(Folklore)เป็นเรื่องที่เล่ากันในหมู่บ้าน นิทานเป็นรูปแบบหนึ่งของวรรณกรรม เป็นจินตนาการยุคที่มนุษย์ยังไม่รู้จักการเขียน การเล่านิทานหรือคติชนวิทยามีอยู่ทั่วทุกมุมโลก นิทานเป็นแหล่งประมวลวัฒนธรรม ประเพณีของมนุษย์ยุคแรก ทั้งทัศนะคติ ความเชื่อ ความเห็น ศิลปะ กฎเกณฑ์ของกลุ่ม ความประพฤติตลอดจนค่านิยมในสังคม เนื้อหานิทานเป็นความเชื่อตีกดาบรรพ์ เรื่องราวแปลกประหลาดที่คนในยุคปัจจุบันคาดคิดไม่ถึง อำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เวทมนต์คาถา^๓ รูปแบบของเรื่องที่เป็นคติชนวิทยามีอยู่หลายประเภท ได้แก่นิทานปรัมปรา (Myths) ตำนาน (Legend) นิทานพื้นบ้าน(Folklore) เป็นต้น

ความรู้ด้านคติชนในพระไตรปิฎก เช่น ตำนานของพระอินทร์เป็นเทพในสมัยยุคเวท มีความดุร้าย ชอบการสงคราม แต่เมื่อพระอินทร์มาแสดงบทบาทในพระพุทธศาสนา บทบาทของพระอินทร์เปลี่ยนไป ที่เคยดุร้ายก็ไม่ดุร้าย^๔ คอยเกื้อกูลพุทธบริษัท พระอินทร์มีหลายชื่อแต่ละชื่อก็มีความหมายต่างกัน พระอินทร์ไม่ใช่มนุษย์^๕ พระอินทร์เป็นเทพเจ้าของคนธรรมดา^๖

เนื้อหาในตำนานอุรังคธาตุที่สอดคล้องกับคติชนวิทยา มีเนื้อหาแยกออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ ๑) ประเภทนิทานปรัมปรา (Myths) และ ๒) ประเภทประวัติบุคคลสำคัญของลาว ในส่วนที่เป็นนิทานปรัมปรานั้นได้กล่าวอ้างไว้ว่าประกอบไปด้วยอุรังคธาตุนิทาน หรือตำนานเดิมของพระธาตุพนม ในลักษณะของบาทลักษณนิทาน คือนิทานปรัมปราที่เกี่ยวกับสถานที่สำคัญทาง

^๓ เสาวลักษณ์ อนันตสานต์, **คติชนกับศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐.

^๔ สมิตธิพล เนตรนิมิตร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., “พระไตรปิฎกวิเคราะห์ วิชาสัมมนาพระไตรปิฎก”, หน้า ๘๑. (เอกสารคำสอน)

^๕ ชู.ชา.อ. (ไทย) ๑๐/๕๔๔/๑๒๓.

^๖ ชู.ชา.อ. (ไทย) ๑๐/๕๔๖/๑๘๗.

พุทธศาสนาอีกหลายแห่ง โดยเฉพาะรอยพระพุทธรูปที่มีพบในบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงในดินแดนประเทศไทยและลาวในปัจจุบัน^๗ ในอุรังคินทาน ตำนานพระธาตุพนมก็ได้กล่าวถึงปาฏิหาริย์ที่เกี่ยวกับการที่พระพุทธรูปเจ้าได้เสด็จมาที่ดอยกบณศิริหรือภูเก้าพราวด์โดยทางอากาศ วิสสุกรรมเทวบุตรลงมาอุปฐากพระองค์^๘ และในคราวเสด็จหนองหารหลวงประทานรอยพระบาท ทรงทำปาฏิหาริย์ให้เป็นแก้วออกจากพระบาททั้งสองและตรัสแก่พระยาสุวรรณภิงคารให้ทราบว่สถานที่นี้คือที่ประดิษฐานรอยพระบาทของพระพุทธรูปเจ้าทั้งสามพระองค์และเมื่อพระองค์จะเข้าสู่พระนิพพานก็จะประทับรอยพระบาทไว้ ณ ที่นี้เช่นกัน พระยาสุวรรณภิงคารได้ทรงสดับพระธรรมเทศนาพระบาทลักษณะและอุปหานิยธรรมที่พระศาสดาตรัสเทศนาแล้วทรงปีติปราโมทย์จึงถอดมงกุฎออกบูชาและสร้างอุโมงค์ด้วยหินปิดรอยพระพุทธรูปพร้อมทั้งมงกุฎ^๙ สถานที่นี้คือพระธาตุเชิงชุมซึ่งปรากฏอยู่เป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองสกลนครในปัจจุบัน

๓) ภูมิศาสตร์ คือวิชาที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับสังคมที่ปรากฏในดินแดนต่างๆของโลก^{๑๐} สมัยโบราณดินแดนที่อยู่อาศัยเรียกว่าทวีป แบ่งเป็น ๔ ทวีป^{๑๑} ได้แก่ ชมพูทวีป อมรโคยานทวีป ปุพพิเทหทวีป และอุตตระทวีป

ส่วนในตำนานอุรังคธาตุ เนื้อเรื่องได้กล่าวถึงการเดินทางประทับรอยพระบาทของพระพุทธรูปเจ้าในพื้นที่ต่างๆแถบลุ่มน้ำโขง มีพุทธพยากรณ์และกล่าวถึงการกำเนิดของสถานที่ต่างๆที่เชื่อมโยงกันระหว่างเมืองต่างๆในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงซึ่งแสดงถึงสถานะความเป็นตำนานทางภูมิศาสตร์ของกลุ่มน้ำโขง หลายประการเช่นตำแหน่งที่ตั้งและอาณาบริเวณของเมืองหรือรัฐโบราณ รวมทั้งกล่าวถึงลักษณะภูมิฐานของพื้นที่ทางกายภาพ (Physical Space) ในแถบลุ่มน้ำโขงที่สอดคล้องกับ “ชื่อบ้านนามเมือง” (Place Name) ประกอบด้วยเมืองต่างๆดังนี้^{๑๒}

เมืองศรีโคตรบูร ครั้งแรกตั้งอยู่บริเวณริมปากน้ำเซบั้งไฟทางเบื้องใต้ลึกเข้าไปประมาณ ๑๕ กิโลเมตร ปัจจุบันอยู่บริเวณบ้านหนองเรือทอง เมืองไชบุรี แขวงสะหวันนะเขต ตรงกันข้ามกับ

^๗ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, “บทนำเสนอ” อุรังคินทาน ตำนานพระธาตุพนม, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๔-๒๔.

^๘ พระเทพรัตนโมลี (แก้ว กนโศภาโส, ป.ธ.๖), อุรังคินทาน (ตำนานพระธาตุพนม พิศดาร), พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: นิพนการพิมพ์, ๒๕๑๒), หน้า ๑๑.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔-๑๖.

^{๑๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๒๕.

^{๑๑} กรมศิลปากร, จักรกภาพพิภพ, (กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๓), หน้า ๕๐.

^{๑๒} ดร.สพสันต์ เพชรคำ, “ตำนานอุรังคธาตุกับเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้คนในอนุภาคลุ่มน้ำโขง”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๕ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๔): ๗-๘.

บ้านเสด็จน้อย เมืองหนองบก แขวงคำม่วน ประเทศลาว^{๑๓} นับได้ว่าเมืองศรีโคตรบูรมีความสำคัญทั้งสองฝากฝั่งแม่น้ำโขงตั้งแต่เขตจังหวัดหนองคายไปจนถึงเขตจังหวัดอุบลราชธานี มีภูมิกำพร้าหรือคอยกปรคีรี อันเป็นที่ประดิษฐานพระอุรังคธาตุ(พระธาตุพนม) ตั้งอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ใกล้กับลำเซบั้งไฟที่ไหลออกแม่น้ำโขงตรงข้ามพระธาตุพนมและมีชื่อใหม่ว่าเมืองมรุกขนคร

เมืองหนองหานหลวง ตั้งอยู่บริเวณหนองหาน จังหวัดสกลนคร อันเป็นที่ราบลุ่มตอนในทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง หนองหานเป็นแหล่งต้นน้ำของลำน้ำก่ำไหลออกสู่แม่น้ำโขงบริเวณบ้านน้ำก่ำทางทิศใต้ ใกล้อำเภอดุสิต ในเมืองหนองหานหลวงมีศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์คือพระธาตุเชิงชุมที่ก่อสมรรอยพระพุทธรูปไว้และพระธาตุนารายณ์เจงเวงที่บรรจุพระอังคารธาตุของพระพุทธเจ้า

เมืองหนองหานน้อย อยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของหนองหานหลวง คือบริเวณหนองหานอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานีในปัจจุบัน หนองหานน้อยตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มตอนเหนือของลำน้ำชี เป็นแหล่งต้นน้ำของลำน้ำป่าวไหลลงทางใต้ออกไปรวมกับลำน้ำชีในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์

เมืองอินทปัฐนคร ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงทางทิศใต้ อินทปัฐนครเป็นเมืองกัมพูชาโบราณ มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองพระนคร (อังกอร์)

เมืองสาเกต หรือร้อยเอ็ดประตู ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองศรีโคตรบูร บริเวณลุ่มน้ำชีในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน

เมืองกุรทนครหรือโยธยา เป็นชื่อรัฐโบราณในตำนานอุรังคธาตุ ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่ห่างไกลออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองศรีโคตรบูร กุรทนครหรือโยธยามีอีกชื่อหนึ่งว่า ทวาราวดี^{๑๔}

เมืองจุฬณี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำโขง เป็นเมืองโบราณของเมืองเวียงต๋ามตั้งแต่บริเวณดังกล่าวจนถึงตอนกลางประเทศที่รู้จักกันในนามอาณาจักรกวานาม (Quang-nam) มีเมืองเว้เป็นราชธานี^{๑๕}

เรื่องราวในตำนานอุรังคธาตุบรรยายให้เห็นอาณาบริเวณพรมแดนที่เชื่อมต่อระหว่างเมืองสำคัญหรือรัฐโบราณที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น เป็นเส้นทางคมนาคมระหว่างรัฐต่างๆที่อยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง เนื้อหาที่สำคัญของตำนานประการหนึ่งคือการบรรยายถึงสภาพทางภูมิศาสตร์และอาณา

^{๑๓} เข็มพอน แสงปะทุม, ปะหวัดอานาจัก สักโคตตะบอง บุราน, (คำม่วน: โรงพิมพ์คำม่วน, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

^{๑๔} กรมศิลปากร, อุรังคธาตุ(ตำนานพระธาตุพนม), พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๘๙.

^{๑๕} โยชิซึกิ มาซุฮารุ, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้าง สมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔-๑๗ จาก “รัฐการค้าภายในภาคพื้นทวีป” ไปสู่ “รัฐกึ่งเมืองท่า”, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๓.

บริเวณสถานที่ซึ่งคือดินแดนในราชอาณาจักรลาวล้านช้างและดินแดนในราชอาณาจักรไทยในภาคอีสานและบ้านเมืองที่อยู่ในลุ่มแม่น้ำโขงซึ่งทั้งหมดที่ได้กล่าวแล้วนั้นได้ประมวลเป็นองค์ความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์

๔) ด้านประวัติศาสตร์คือวิชาว่าด้วยเหตุการณ์ที่เป็นมาหรือเรื่องราวของประเทศชาติเป็นต้นตามทีบันทึกไว้เป็นหลักฐาน^{๑๖} คำบาลีที่อ้างหรือบ่งบอกว่าเป็นเหตุการณ์ในอดีตเช่น “อดีต” ในพระไตรปิฎกมีข้อมูลด้านประวัติศาสตร์สมบูรณ์ยิ่งกว่าแหล่งอื่น สมัยพุทธกาลตรงกับสมัยอาณาจักรมอญ หรือแคว้นมอญของพระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าอชาตศัตรู โบราณสถานและโบราณวัตถุจำนวนมากเป็นประจักษ์พยานยืนยันถึงความรุ่งเรืองในอดีตที่ผ่านมา ชื่อโบราณสถานบางแห่งผิดเพี้ยนกร่อนหาย บางแห่งคงชื่อเดิมแต่ยังพอมิเค้นให้ศึกษาเชื่อมโยงได้

ในส่วนของตำนานอุรังคธาตุจะเห็นว่ามิได้เป็นเพียงพุทธตำนานแต่ยังเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นพัฒนาการของความสัมพันธ์ของชุมชนและวัฒนธรรมในดินแดนลุ่มน้ำโขงตอนล่าง เมื่อถอดความที่เกี่ยวกับคตินิยายและปาฏิหาริย์ต่างๆออกก็จะเห็นภาพทางประวัติศาสตร์ เช่น กลุ่มชนโบราณเจ้าของถิ่นดั้งเดิม โบราณวัตถุที่ค้นพบในดินแดนที่เคยเป็นอาณาจักรศรีโคตรบูร ศิลาจารึกที่ค้นพบมีอักษร ที่เรียกว่า เทวนาครี หรือ พุทธมี อักษรเทวนาครีที่ค้นพบนั้นเช่นเดียวกับอักษรที่จารึกคาคา “เย ธมมา” ที่พบในบริเวณพระปฐมเจดีย์ ลักษณะเหมือนขอมปนอักษรธรรมของภาคอีสาน ตัวกลม อักษรวิธีก็ไม่ผิดกันนัก

พระเทพรัตนโมลี (แก้ว กนฺโตภาโส)ผู้รวบรวมและเรียบเรียงนิทานอุรังคธาตุ ตำนานพระธาตุพนมเล่มหนึ่งได้กล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าทรงเป็นพระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ได้ทรงนิพนธ์ไว้ในโบราณคดีตอนหนึ่ง บรรยายถึงพระธาตุพนมว่า

“พระเจดีย์นครพนม...สร้างเป็นพระสถูปทางพระพุทธศาสนา....แต่ไม่มีเค้าศาสนาพราหมณ์ เจือปน บรรดาเจดีย์สถานในพุทธศาสนา ซึ่งสร้างในสมัยขอมทั้งสร้างในเมืองเขมรและเมืองไทยที่สร้างพระสถูปเป็นประธาน มีแต่พระธาตุพนมแห่งเดียวหาที่มีอื่นไม่ทั้งรูปสัณฐานและลวดลายก็เป็นอย่างหนึ่งต่างหากนอกจากแบบของขอม ชวนให้เห็นว่าจะสร้างก่อนสมัยขอม คือสร้างแต่ในสมัยเมื่อมีประเทศอันหนึ่งซึ่งเรียกในจดหมายเหตุจีนว่า “ฟูนัน” คล้ายกับ “พนม” เป็นใหญ่อยู่ต่างหาก...” และนักประวัติศาสตร์หลายท่านได้ลงความเห็นว่ศรีโคตรบูรคือฟูนัน ในจดหมายเหตุจีนถึงกับมีปราชญ์สำคัญชื่อ “สังคบาล” ไปเป็นครูแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาจีน^{๑๗}

^{๑๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๖๖๕.

^{๑๗} พระเทพรัตนโมลี (แก้ว กนฺโตภาโส, ป.๖), อุรังคนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม พิศดาร), หน้า ๓.

ตำนานอุรังคธาตุได้แสดงให้เห็นประวัติความสัมพันธ์ของผู้คนที่ตั้งขอบเขตของรัฐโบราณ การสร้างเครือข่ายทางการเมือง สังคม การอุปถัมภ์และการปิดอุปมุงพระอุรังคธาตุมีนัยสำคัญในการทำให้พื้นที่กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทับซ้อนความเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อสร้างอุปายในการใช้พื้นที่ร่วมกันอย่างเป็นธรรมระหว่างกลุ่มชนดั้งเดิมและกลุ่มชนที่เคลื่อนย้ายมาใหม่ ตำนานอุรังคธาตุนับว่าเป็นเอกสารที่มีข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในหลายมิติ

๕) ด้านสังคมศาสตร์ องค์ความรู้ด้านสังคมเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม ทศนคติ วิถีชีวิต ประเพณีที่สืบเนื่องมาสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของผู้คนในแต่ละยุคสมัย สังคมศาสตร์คือศาสตร์ว่าด้วยความรู้เกี่ยวกับสังคม มีหมวดใหญ่ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์^{๑๘}

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงสภาพทางสังคมครั้งพุทธกาลซึ่งไม่ได้ต่างจากปัจจุบัน มีการแย่งชิงอำนาจของผู้นำ การปกครองไม่เป็นธรรม ปัญหาโรคระบาด เป็นต้น ดังเช่น กรณีพระเจ้าอชาตศัตรูกับพระเจ้าปเสนทิโกศลทำสงครามต่อกัน^{๑๙} หรือในประเพณีการละเล่นซึ่งเป็นวิถีชีวิตในสังคมโบราณก็ได้มีในพระไตรปิฎก^{๒๐} การประดับตกแต่ง^{๒๑} มงคลชีวิตซึ่งในพระพุทธศาสนามงคลทั้งหลายเกิดจากพฤติกรรมของตนเอง มงคลมี ๓๘ ประการ^{๒๒} การบูชาซึ่งแบ่งเป็นอามิสบูชา คือการบูชาด้วยดอกไม้ ธูปเทียน เครื่องหอมต่างๆ และปฏิบัติบูชาคือการเจริญจิตภาวนา ซึ่งการเจริญจิตภาวนานี้เป็นการบูชาที่พระพุทธเจ้าสรรเสริญ

ในตำนานอุรังคธาตุถือเป็นรากฐานของอารยธรรมเป็นข้อมูลสำคัญที่นำไปสู่การเข้าใจโครงสร้างความคิด เป็นภาพสะท้อนของสังคมแสดงถึงความคิด ค่านิยม ความเชื่อ ความสัมพันธ์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมในอดีตสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน เช่น การอุทิศตนเป็นข้าโอกาสวัด ข้าโอกาสคือกลุ่มคนที่กษัตริย์ในสมัยโบราณได้จัดให้มาดูแลรักษาพระธาตุและพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดซึ่งยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบันโดยการสืบทอดตำแหน่งทางการปกครองและสืบทอดโดยใช้พิธีถวายข้าวพืชมงคลและพิธีเสียด่าง ซึ่งพิธีแสดงตนและแสดงความเคารพต่อพระธาตุพนม

การผสมผสานกลมกลืนของชุมชนที่อยู่ในบริเวณสองฝั่งโขงซึ่งเป็นพื้นที่โบราณดั้งเดิมของชุมชนรอบบริเวณพระธาตุหรือข้าโอกาสในสมัยก่อนโดยมีพระธาตุเป็นศูนย์รวมของความศักดิ์สิทธิ์ ศรัทธา ความเชื่อ พิธีกรรมต่างๆ ทำให้เกิดเป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีที่ปฏิบัติสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุมและพระธาตุอิงฮัง เป็นพระธาตุที่เกิดขึ้นร่วมสมัย ร่วมตำนานเดียวกัน ตั้งอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันอาณาจักรศรีโคตรบูรโบราณ ถึงแม้ปัจจุบันได้มีการจัดระเบียบ

^{๑๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, หน้า ๑๑๕๙.

^{๑๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๕/๙๙.

^{๒๐} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๔๓๑/๓๒๑.

^{๒๑} ช.จุ. (ไทย) ๓๐/๑๔๕/๒๙๒.

^{๒๒} ช.ช. (ไทย) ๒๕/๑/๑๓.

การปกครองใหม่ แยกพื้นที่กัน พระธาตุพนม จึงประดิษฐานอยู่ในจังหวัดนครพนม พระธาตุเชิงชุมอยู่ที่จังหวัดสกลนครและพระธาตุอิงฮังอยู่ที่แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทำให้มีอัตลักษณ์ พัฒนาการที่แตกต่างกันไปบ้างก็ตาม แต่กล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ร่วมในด้านวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตชุมชนที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาก็ยังสืบทอดกันมาและถือปฏิบัติเหมือนกันอย่างเคร่งครัดสร้างความสามัคคีมีความรักใคร่กัน ของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสืบทอดสิ่งที่ดั่งามมาจวบจนปัจจุบัน ประเพณีอีสานส่วนใหญ่จะมีเอกลักษณ์แตกต่างจากประเพณีภาคอื่นๆ เนื่องจากได้รับอิทธิพลมา จากวัฒนธรรมล้านช้าง (แถบหลวงพระบางประเทศลาว) จึงจะเห็นได้ ว่าประเพณีของชาวอีสาน และชาวลาวมีความคล้ายกันเพราะมีที่มาเดียวกัน ชาวอีสานและชาวลาวก็ไปมาหาสู่กันเป็นประจำ เยี่ยงญาติพี่น้องทำให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างกันด้วย ประเพณีดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณี วิถีชุมชนอันเป็นอัตลักษณ์ร่วมกัน เห็นได้จาก ประเพณีฮีต ๑๒ คอง ๑๔ ฮีต เป็นประเพณีของชาวไทยอีสานในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างและผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากชนชาติลาวได้ถือปฏิบัติสืบเนื่องมาจนปัจจุบันเช่น ฮีตสิบสองมาจากคำ ๒ คำ คือ ฮีต กับ สิบสอง ฮีตมาจากคำว่า จาริต หมายถึงสิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่ดั่งาม ชาวอีสาน เรียกว่า จาฮีต หรือฮีต สิบสอง หมายถึง เดือนทั้ง ๑๒ เดือน ในหนึ่งปีฮีตสิบสอง จึงหมายถึง ประเพณีที่ประชาชนชาวอีสานได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาในโอกาสต่างๆ

๓.๒ องค์ความรู้จากการสำรวจพื้นที่ของวัดที่ตั้งของพระธาตุ และการสัมภาษณ์

๓.๒.๑ ข้อมูลเส้นทางคมนาคมท่องเที่ยวตามตำนานอุรังคธาตุของวัดที่ตั้งพระธาตุ ทั้ง ๓ วัด

พระธาตุทั้ง ๓ องค์ เป็นพุทธสถานสำคัญของ ๒ แผ่นดิน คือประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตามบทสัมภาษณ์ที่ว่า “พระธาตุเชิงชุมอยู่สกลนคร นครพนมก็มีพระธาตุพนม มุกดาหารกับสุวรรณเขตก็เชื่อมโยงกันอยู่แล้วในเรื่องสัมพันธ์ไมตรีกัน เรื่องทำธุรกิจการค้า การท่องเที่ยว พระธาตุอิงฮังฝั่งโน้นถือว่าอยู่ในตำนานอุรังคธาตุเหมือนกัน”^{๒๓} และ “ปี ๒๕๕๙ ทางภูมิภาคภาคอีสานของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยก็ต่อยอดคือเส้นทางตามรอยพระอุรังคธาตุ ในปี ๒๕๕๙...ในเรื่องของ ๒ แผ่นดิน มีตำนานสร้างพระธาตุใกล้เคียงกัน ท่านเจ้าคุณก็มีแนวคิดว่าคุณะสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่ายน่าจะมีการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีโดยเฉพาะในเรื่องของความเชื่อ ความศรัทธาต่อพระธาตุทั้ง ๒ ฝั่ง เป็นการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศรวมทั้งศาสนาที่มีความเกี่ยวเนื่องต่อกัน เวลาเขาทำนมัสการพระธาตุพนมครั้งนี้จะทำพร้อมกัน เขาเชื่อว่ามีบุญผูกพันกันมานานเป็นสัมพันธ์ไมตรีกันกับ

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายอดิศักดิ์ เทพอาสน์, ผู้อำนวยการจังหวัดนครพนมและผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘.

๒ ผังแม่น้ำโขงโดยเจ้าแขวงแม่น้ำแต่ผู้ว่าก็เป็นประธานร่วมกัน”^{๒๔} และ “เส้นทางการคมนาคมเชื่อมโยงเส้นทางระหว่างจังหวัดในปัจจุบันนี้สามารถเดินทางได้สะดวกสบาย ทำให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงวัดได้ง่ายขึ้น”^{๒๕} อีกทั้งมีการพัฒนาเส้นทางรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ตามบทสัมภาษณ์ที่ว่า “มีการพัฒนาเส้นทางและขยายเส้นทาง เน้น ๔ ช่องทางในหลายเส้นทางเพื่อรองรับการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ซึ่งทุกองค์กรได้ประโยชน์ร่วมกัน”^{๒๖}

นักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจในวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรม สามารถกำหนดเส้นทางได้ตามความสะดวกและเหมาะสม ซึ่งในส่วนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเส้นทางจากกรุงเทพมหานคร เป็นจุดต้นทางเริ่มจากการไปเที่ยวแสวงบุญธรรมปฏิบัติ จากวัดพระธาตุเชิงชุมในจังหวัดสกลนคร หลังจากนั้นเดินทางไปยังวัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ต่อด้วยวัดพระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้เดินทางสามารถพักค้างคืนที่จังหวัดนครพนมเพื่อชมความงามธรรมชาติริมแม่น้ำโขงได้ ตามลำดับ

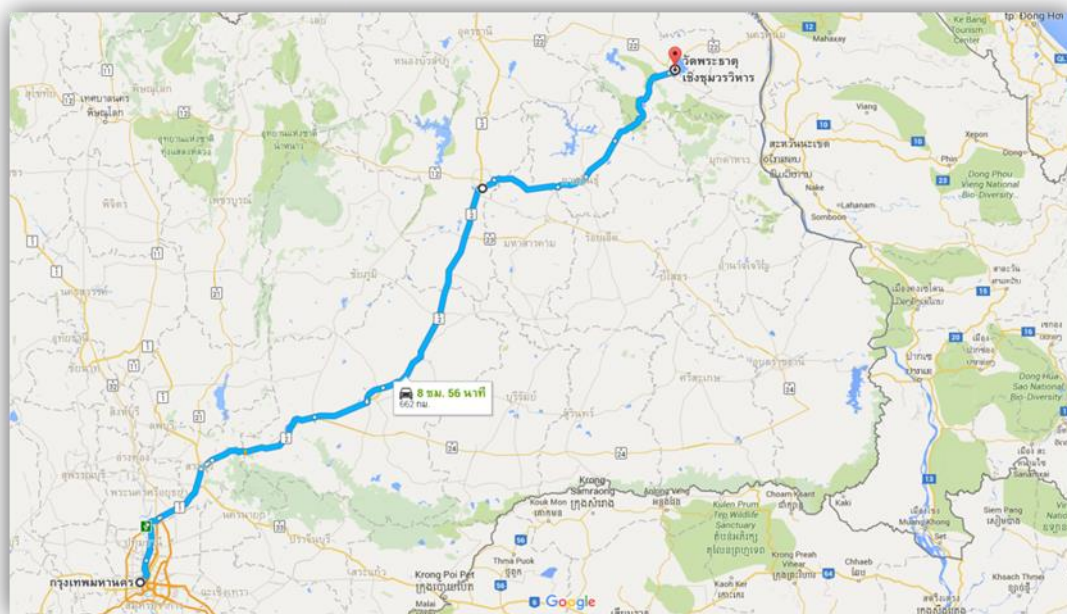
จากข้อมูลเส้นทางคมนาคม พระธาตุทั้ง ๓ องค์ ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกันในภูมิภาคแถบลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งทำให้การเดินทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุ ในเส้นทางของพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร พระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีเส้นทางคมนาคมดังนี้

^{๒๔} สัมภาษณ์ ตัวแทนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครพนม, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๒๕} สัมภาษณ์ เสถียร ชัยสุพรรณ, เจ้าหน้าที่วัดพระธาตุเชิงชุม, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

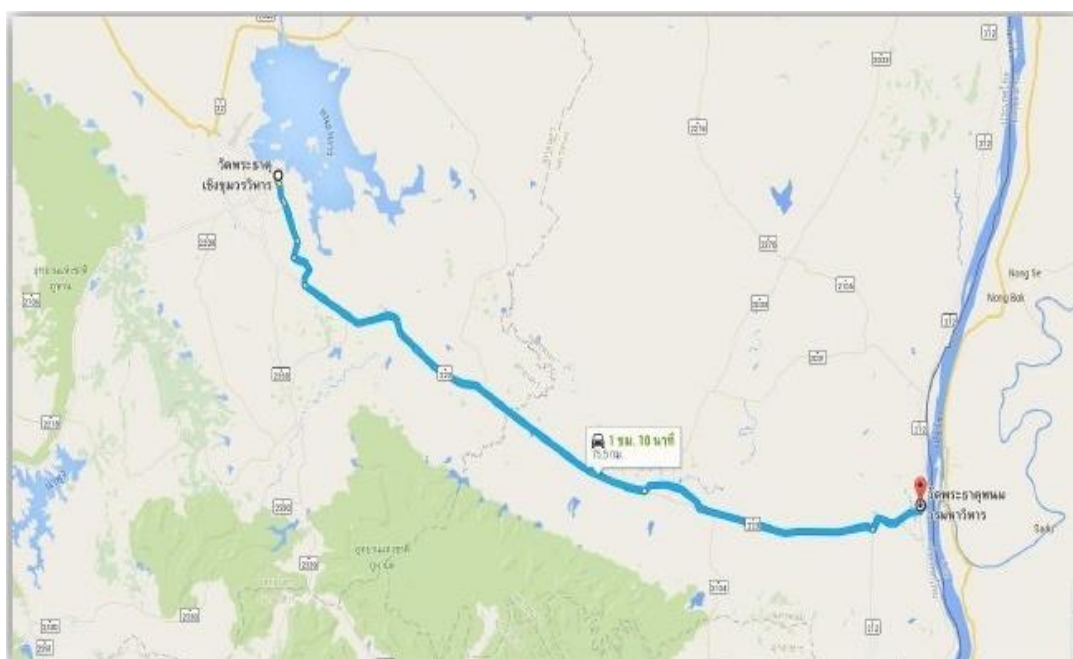
^{๒๖} สัมภาษณ์ ชัยวัฒน์ พงศภาทิพย์, สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสกลนคร, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

ก) วัดพระเชิงชุม จากกรุงเทพฯ ไปตามทางหลวงหมายเลข ๒ ถึงจังหวัดสระบุรี เลี้ยวขวาเข้าถนนมิตรภาพ (ทางหลวงหมายเลข ๒) ผ่านจังหวัดนครราชสีมา จากนั้นเลี้ยวซ้ายไปทางจังหวัดขอนแก่น และเลี้ยวซ้ายเข้าถนนสาย ๑๒ ไปจังหวัดกาฬสินธุ์ เลี้ยวขวาเข้าตัวเมืองสกลนคร จากตัว

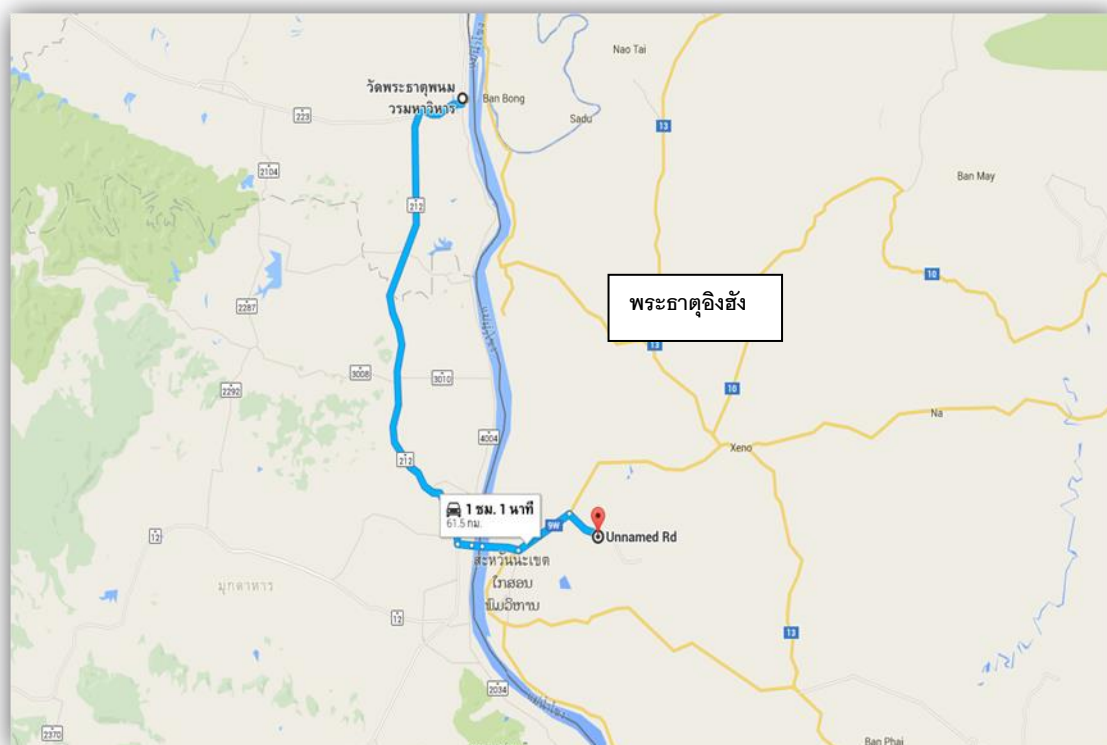
เมืองสกลนคร รวมระยะทางประมาณ ๖๖๒ กิโลเมตร

ข) วัดพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ใช้ทางหลวงหมายเลข ๒๒๓ จากจังหวัดสกลนครเข้าสู่จังหวัดนครพนม ระยะทาง ๗๕ กิโลเมตร

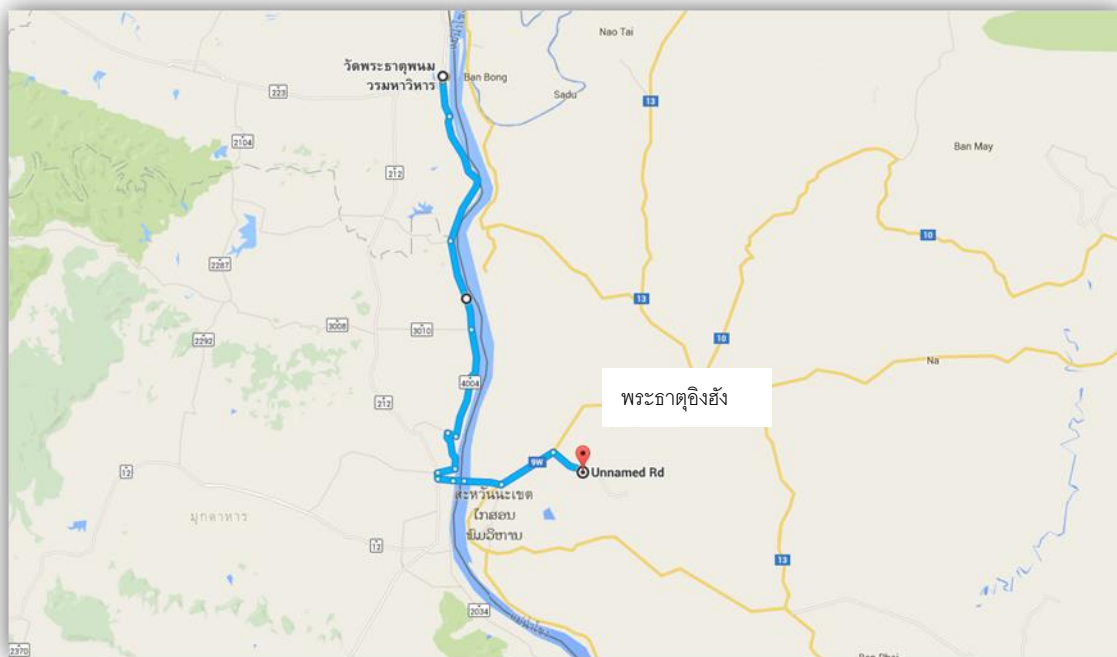

ค) วัดพระธาตุอิงฮัง อยู่ในแขวงสะหวันนะเขต ซึ่งเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่ของลาวอยู่ตรงข้ามกับจังหวัดมุกดาหารของไทยโดยมีแม่น้ำโขงกั้นเขตแดน เมืองสะหวันนะเขตเป็นที่ตั้งที่ทำการแขวง (จังหวัด) สะหวันนะเขตซึ่งมีพื้นที่และพลเมืองมากที่สุดของลาวเส้นทางการเดินทางแบ่งออกเป็น ๒ เส้นทางได้แก่

ตามทางหลวงหมายเลข ๒๑๒ ข้ามแม่น้ำโขงเข้าสู่ประเทศลาวเริ่มต้นที่ แขวงสะหวันนะเขตถือเป็นหัวเมืองตอนกลางของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แล้วเดินทางต่อไปตามเส้นทางหมายเลข 9W ถึงพระธาตุอิงฮัง ระยะทาง ๖๑.๕ กิโลเมตร

ตามทางหลวงหมายเลข ๔๐๐๔ ข้ามแม่น้ำโขงเข้าสู่ประเทศลาวเริ่มต้นที่ แขวงสะหวัน
นะเขตถือเป็นหัวเมืองตอนกลางของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แล้วเดินทางต่อไปตาม
เส้นทางหมายเลข 9W ถึงพระธาตุอิงฮัง ระยะทาง ๕๙ กิโลเมตร

ตารางที่ ๓.๑ สรุปเส้นทางคมนาคมท่องเที่ยวตามตำนานอุรังคธาตุของวัดที่ตั้งพระธาตุทั้ง ๓ วัด

ข้อมูลการท่องเที่ยว	เส้นทางคมนาคมท่องเที่ยวตามตำนานอุรังคธาตุ		
๑. จุดเริ่มต้นการเดินทาง	กรุงเทพมหานคร	สกลนคร	นครพนม
๒. จุดหมายปลายทาง	สกลนคร	นครพนม	แขวงเวหวันะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว
๓. สถานที่ท่องเที่ยวในเส้นทางท่องเที่ยว (จังหวัด)	วัดพระธาตุเชิงชุม	วัดพระธาตุพนม	วัดพระธาตุอิงฮัง
๔. ระยะทาง	๖๖๒ กิโลเมตร	๗๕ กิโลเมตร	แบ่งออกเป็น ๒ เส้นทาง - ๖๑ กิโลเมตร - ๕๙ กิโลเมตร
๕. เส้นทางหลวงที่ใช้ในการเดินทาง	๒, ๑๒, ๒๒	๒๒๓	- ๒๑๒, 9W - ๔๐๐๔, 9W
๖. ระยะเวลาในการเดินทาง	๘-๙ ชั่วโมง	๑ ชั่วโมง	- ๑ ชั่วโมง - ๑ ชั่วโมง ๓๐ นาที

๓.๒.๒ การประเมินทรัพยากรท่องเที่ยวภายในวัดที่ประดิษฐานพระธาตุ

ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีความสำคัญอย่างมาก หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางยังสถานที่ สำหรับทรัพยากรท่องเที่ยวของพระธาตุทั้ง ๓ วัด พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮัง พบว่า มีศักยภาพการท่องเที่ยว อันเป็นผลมาจากประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองและความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวัดที่ตั้งของพระธาตุซึ่งมีตำนานเรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในพื้นที่สองฝั่งโขง ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้จำแนกการประเมินทรัพยากรภายในวัดที่ประดิษฐานพระธาตุดังนี้

๓.๒.๒.๑ การจัดการด้านพุทธศิลป์

ดังที่ไดกล่าวไว้ในตอนต้น พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮังถือเป็นพุทธศิลป์ประเภทธาตุเจดีย์ คือ สถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่ประทับรอยพระพุทธรูป และที่ประทับพิง ศิลปกรรมที่สร้างขึ้น ทั้งในด้าน จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมมาจาก

เค้าโครงรูปแบบค่อนข้างไปทางมหายานและศาสนสถานของจามและขอม ต่อมาได้รับอิทธิพลจาก ล้านช้างดัดแปลงเป็นพุทธสถานศิลปะลาล้านช้างและทวาราวดี ส่วนพระธาตุอิงฮังได้รับอิทธิพลจาก ศาสนาพราหมณ์ ศิลปกรรมต่างๆแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ศรัทธาของ ชุมชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาผ่านทางศาสนวัตถุต่างๆโดยได้นำความเชื่อทางศาสนา มาสร้างสรรค์งาน ศิลปอย่างกลมกลืนงดงาม

พระธาตุพนมเป็นพระบรมธาตุเจดีย์ที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธ- เจาและพระพุทธศาสนา เป็นพระสถูปเจดีย์ที่เก่าแก่ที่สุดในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ความเปนมมา และความสำคัญของพระสถูปเจดีย์ ในที่นี้จะกล่าวถึงความสำคัญในแง่มุมพุทธศิลปะ กล่าวคือ พระ ธาตุพนมถือเป็นพระสถูปเจดีย์ ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และมีความสำคัญหลายประการได้แก่ ๑) เป็นพระบรมธาตุเจดีย์และพุทธศิลป์ ๒) เป็นสัญลักษณ์อำนาจการเมืองการปกครอง ๓) เป็น ศูนย์กลางชุมชน ชุมชนทางการค้า การสัญจรและท่องเที่ยว และ ๔) เป็นศูนย์รวมความศักดิ์สิทธิ์ ศรัทธา ความเชื่อ และพิธีกรรม

สำหรับพระธาตุเชิงชุม เป็นเจดีย์สร้างขึ้นสมรรอยพระพุทธบาทของพระพุทธเจ้า สี่พระองค์ ซึ่งหมายถึง พระกกุสันธะ พระโกนาคม พระกัสสะปะ และพระพุทธโคดม สร้างขึ้นเมื่อใด ไม่ปรากฏหลักฐานชัด เป็นปูชนียสถานสำคัญคู่บ้านคู่เมืองสกลนครมาแต่โบราณ ภายในวิหารใกล้พระ ธาตุเชิงชุม เป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อก็คแสนอันศักดิ์สิทธิ์^{๒๗} อย่างไรก็ตาม พระธาตุเชิงชุม ปรากฏ ว่าเป็นพระเจดีย์ที่ก่อสมรรอยพระพุทธบาทไว้จึงเป็นอุทเทสิกเจดีย์ มิใช่ธาตุเจดีย์ การที่เรียกว่า พระธาตุเชิงชุม อาจให้เหมือนกับพระธาตุที่อื่น เช่น พระธาตุพนม พระธาตุหริภุญชัย พระธาตุ ดอยสุเทพก็ได้ พระธาตุหรือธาตุเจดีย์เป็นพระสถูปหรือเจดีย์ที่มีพระบรมธาตุบรรจุไว้ การที่เรียก พระธาตุเชิงชุมว่าพระธาตุ รอยพระพุทธบาทนั้น ย่อมถือว่าเป็นอุทเทสิกเจดีย์ชนิดหนึ่ง และเป็นที่ เคารพนับถือกันมาก แม้พระพุทธรูปก็ถือว่าเป็นอุทเทสิกเจดีย์เหมือนกัน เพราะเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยมี เจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้าเป็นสำคัญ^{๒๘}

พระธาตุอิงฮังมีลักษณะผสมผสานระหว่างล้านช้างและขอม อีกทั้งความสัมพันธ์ เกี่ยวของกับเทพเจ้าในศาสนาฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์ โดยเฉพาะภาพแกะสลักเชิงสังวาล สวนบาน ประติรูปพระธาตุซึ่งลวดลายที่ประดิษฐ์มีความงดงามผิดแผกที่อื่น โดยลายทั้งสองข้างมีลักษณะไม่ซ้ำกัน

^{๒๗} ภูวเรศ อรรถอุดม, “การศึกษาของอัตลักษณ์เมืองต่อการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง สกลนคร”, วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖), หน้า ๒๔.

^{๒๘} สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง, ผศ., ภูธิปนิศร คงโกคานันทน และท้าวทอนเพชร ขุดตะวา, การวิจัย ศิลปะลายลาลาวที่ปรากฏอยู่ที่พระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://ejournals.swu.ac.th/index.php/jedu/article/viewFile/54๑/533>. [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

มีความอ่อนช้อยเกี่ยวพันกันอย่างนาดูในแบบลายกานขดลักษณะอกเลาเป็นแบบบานประตูของไทย ผิดกับอกเลาของพระธาตุพนม ซึ่งเป็นแบบเดียวกับศิลปะเขมรขอบประตูมีลายสองข้างไม่เหมือนกัน การจัดลายแสดงความรู้สึกเคลื่อนไหวหมุน^{๒๙}

ทั้งนี้ พระธาตุอิงฮังถือเป็นปูชนียสถานอันเป็นศรีสง่า รูปลักษณะประดับประดาด้วยองค์ประกอบทางพุทธศิลป์ซึ่งล้วนมีความหมายตามนัยทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะฐานองค์พระธาตุที่ซ้อนกัน มีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมทรงสี่เหลี่ยมลดหลั่นกัน ๓ ชั้นเปรียบเสมือนไตรภูมิทั้งสามแห่ง ชีวิต ของชาวพุทธ คือ ฐานชั้นล่างหมายถึงกาลภพคือ มนุษย์ ฐานชั้นกลาง หมายถึงรูปภพ คือเทวโลก ฐานชั้นบน หมายถึงอรูปภพคือพรหมโลก การยกฐานขึ้น ๓ ชั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้องค์สถูปสูงเด่นเป็นสง่า และเพื่อพุทธศาสนิกชนเห็นแต่ไกล พระธาตุทั้ง ๔ ดาน มีประตูจัตุรมุขและมีประตูเขาออกที่องค์พระธาตุใด

กล่าวโดยสรุป วัดพระธาตุเชิงชุม วัดพระธาตุพนม และวัดพระธาตุอิงฮังมีพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่าและเอกลักษณ์ของพระธาตุเจดีย์ที่มีการผสมผสานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของทวารวดี ล้านช้าง ทั้งศาสนสถานและศาสนวัตถุ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ที่พุทธศาสนิกชนสักการะกราบไหว้ และถือเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวแสวงบุญได้

ในการจัดการเกี่ยวกับพุทธศิลป์นั้นสิ่งสำคัญคือการอนุรักษ์และฟื้นฟู Aldo Rossi ได้อธิบายแนวคิดในการอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์ ไว้ว่า การอนุรักษ์และฟื้นฟู จำเป็นต้องมองภาพในลักษณะขององค์รวม ซึ่งประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ

ส่วนที่หนึ่ง คือ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งก่อสร้าง บริเวณ หรือสถานที่ที่คนในชุมชนนั้น สามารถสัมผัสได้ และเป็นที่ยอมรับของคนทั้งในและนอกชุมชนเกิดเป็นภาพที่มีความหมายในสิ่งก่อสร้างนั้นจะรวมหมายถึงบริบทของสิ่งก่อสร้างด้วย ที่คนในชุมชนร่วมกันทำให้เกิดความหมายขึ้นมา ภาพในที่นี้สามารถเห็นได้โดยไม่ต้องอาศัยคำอธิบาย

ส่วนที่ ๒ คือ องค์ประกอบส่วนที่อยู่ภายในเป็นคุณค่าที่มองไม่เห็นด้วยตา ที่ Bernard M.Freidan เรียกว่า คุณค่าทางด้านอารมณ์ความรู้สึก เกิดจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน ผ่านกาลเวลาที่อาศัยอย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน เกิดการซ้อนทับของความหมายของพื้นที่ ในมิติต่างๆของชุมชน จนเกิดเป็นภาพลักษณ์ หรือเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นที่ยอมรับของคนในและนอกชุมชน ซึ่งคนในชุมชนจะมีความรู้สึกผูกพันกับความหมายของ

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน.

คุณค่าอื่นๆ ภาพลักษณ์นี้ คนในชุมชนถือว่าเป็นกลไกที่ทำให้เกิดความหมายและเรื่องราวต่างๆ ดำเนินอย่างต่อเนื่อง^{๓๐}

หลักการทั่วไปของการอนุรักษ์พุทธศิลป์จึงเป็นการอนุรักษ์ที่คำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆ ที่สอดคล้องกับความคิดของศรีศักรวัลลิโภดมที่ว่า “การปรับตัวเข้าสู่สมัยใหม่ (Modernization) คือการปรับเปลี่ยนเอาสิ่งที่ดีอยู่แล้วในอดีตมาผสมผสานเข้ากับสิ่งที่เหมาะสมที่เลือกเฟ้นจากภายนอก เพื่อปรับให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกนั่นเอง”^{๓๑}

๓.๒.๒.๒ การรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม

จากตำนานอุรังคธาตุ ซึ่งให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและสังคมในอดีตที่เคารพสักการะองค์พระธาตุของทั้งพุทธศาสนิกชนทั้ง ๒ ฝ่ายแม่น้ำโขง จากบันทึกของ เดอลาปอกต์ และฟรองซิสกาเนีย กล่าวไว้ว่า “หมู่บ้านสำคัญริมฝั่งแม่น้ำโขง มีบ้านร่อยกว่าหลังกา มีตลาดซื้อขาย ทาส ขายควาย พระพิทักษ์เจดีย์เป็นหัวหน้า ขึ้นตรงกับเจ้าเมืองละคอน หลวงภูษารัตน์ ปลัดกลาง ขึ้นกับเจ้าเมืองบางมุกซึ่งเป็นขุนนางสยามขึ้นตรงต่อมณฑลอุดร หมู่บ้านโดยรอบซึ่งมีหน้าที่ดูแลรักษาพระธาตุ คนที่มีหน้าที่ดูแลรักษาวิหารวัดพระธาตุพนมนี้มีประมาณ ๒,๐๐๐ คน ทำกิจวัตรตามพระบรมราชโองการของพระเจ้าแผ่นดินสยาม และต่อมาไม่ได้เสียค่าภาษีอากร ชาย ๕ คนมีหน้าที่เฝ้าดูแลวิหารประมาณ ๕ วัน เพื่อซ่อมแซมสิ่งที่ทรุดโทรมและสักการบูชาพระธาตุทุกวัน ด้วยน้ำและข้าวปลาอาหาร เหมือนกับการบวงสรวงเทวาอารักษ์ คณะมโหรีสยามได้บรรเลงเพลงให้เป็นเกียรติแก่พระธาตุทุกวัน พิธีไหว้พระธาตุมีขบวนฆ้องนำหน้าวงดอกไม้ธูปเทียนบูชาทั้ง ๔ ด้าน ภิกษุสงฆ์มนต์ถวายเครื่องไทยทานซึ่งประกอบด้วยมะพร้าว กล้วยอ้อย น้ำผึ้ง ฝ้ายเส้น หมาก และพลู”^{๓๒}

ในปัจจุบันการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม ชุมชนโดยรอบของแต่ละวัดยังคงมีความสำคัญในการดูแลวัด ด้วยแรงศรัทธาและความเลื่อมใส และถือว่าพระธาตุเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมืองของทั้งชาวไทยและชาวลาว ดังนั้นชุมชนจึงช่วยทำนุบำรุงรักษาดูแล สนับสนุนปัจจัยทางทรัพย์สิน ปัจจัยทางกาย ซึ่งถือเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลและจากการเข้าพื้นที่ของพระธาตุทั้งสามองค์สามารถสรุปการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรมดังนี้

^{๓๐} Aldo Rossi, อ้างถึงใน พัทธรินทร์ เวียงชัย, “แนวความคิดในการอนุรักษ์ชุมชนไท-โคราขกรณีศึกษา: หมู่บ้านพระเพลิง”, วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, (ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘.

^{๓๑} ศรีศักร วัลลิโภดม, “ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย “ท้องถิ่นวัฒนา”, (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐). (เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ)

^{๓๒} เอเจียน แอมอนิเย, บันทึกการเดินทางในลาวภาคสอง พ.ศ. ๒๔๔๐, แปลโดย ทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑).

๑) พระสงฆ์มีการตื่นตัวและปรับปรุงวัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเกิดการสร้างงาน การพัฒนาสาธารณูปโภคเช่นระบบไฟฟ้าระบบการคมนาคมและการสื่อสารภายในวัดตื่นตัวในการ ปรับปรุงภูมิทัศน์ปรับปรุงลานจอดรถและถนนภายในวัดปรับปรุงห้องน้ำให้สะอาดและทันสมัยเพื่อ สร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจและศรัทธามักจะร่วมทำบุญ บริจาคสร้างเสนาสนะโบสถ์วิหาร วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงมีรายได้จากนักท่องเที่ยวเหล่านี้และ นำมาสร้างวัด สร้างมณฑป สร้างวิหาร สร้างซุ้มประตู สร้างห้องน้ำ จัดภูมิทัศน์ ปรับลานจอดรถ เพิ่มขึ้นสำหรับรถทัวร์ สร้างที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาแสวงบุญและมาบวชนกขัมมปฏิบัติทั้งชาย และหญิง

๒) วัฒนธรรมด้านศาสนาทำให้เกิดการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้าน จิตใจ การผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้าพระพุทธศาสนาเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การรำบูชาถวายองค์พระธาตุเป็นกิจกรรมที่ถือว่าเป็นจุดเด่นของการจัดงาน

ประชาชนต่างหมู่บ้านต่างตำบล ต่างอำเภอมีส่วนช่วยในการรักษาเอกลักษณ์ อัตลักษณ์การแต่งตัว เสื้อผ้า เครื่องประดับ รักษาวัฒนธรรมการฟ้อนรำประจำเผ่าที่มีแต่โบราณให้ ต่อเนื่องและยั่งยืนและมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมพื้นบ้าน มีส่วนในการรักษาดนตรีไทยอีสานให้ ต่อเนื่องคงทนช่วยเผยแผ่ศิลปะการฟ้อน ศิลปของดนตรี เช่นแคน โปงลาง เป็นต้น เสียงแคน เสียง พิณ เสียงโปงลางซึ่งเป็นดนตรีที่เกิดจากการประยุกต์ใช้สิ่งแวดล้อมให้เกิดเป็นเสียงดนตรีอันเป็น เอกลักษณ์ของชาวตะวันออกเฉียงเหนือ เหนือสิ่งอื่นใดประชาชนได้รู้จักซึ่งกันและกันมีความเป็น พี่น้อง นำไปสู่การผูกเสี่ยว (นับถือกันเป็นเพื่อนรัก) การปรับปรุงการแห่กองบุญในงานมัสการพระ ธาตุ มาประดิษฐ์ทำฟ้อนรำรายรำ ประดิษฐ์ทำฟ้อนรำจากขันหมากเบ็ง (กรวยใบตองประดับดอกไม้) การนำบทสวดสวดคือคำพระธาตุทำนองสรภัญญะมาประกอบดนตรีมโหรีบรรเลงประกอบการฟ้อนรำ วัฒนธรรมฮีต ๑๒ คือการทำบุญ ๑๒ เดือนได้รับสืบทอดอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ยังมี นักท่องเที่ยวแต่งกายไม่สุภาพ เข้ามานมัสการพระธาตุ แม้มีการติดป้ายประกาศเตือนเรื่องการ แต่งกาย ค่ากลอนเตือนสตินักท่องเที่ยวที่แต่งกายไม่สุภาพเข้ามาบริเวณวัด หรือนำป้ายสตรีที่แต่งกาย พ้นเมืองใส่ผ้าถุงพื้นเมืองแต่งกายสุภาพมาตั้งคู่กับป้ายสตรีที่แต่งกายไม่สุภาพ โดยใช้เครื่องหมาย กากบาทไว้บนรูปที่แต่งกายไม่สุภาพ ประกาศเตือนด้วยป้ายและมีผ้าถุงให้สวม

๓) กิจกรรมการท่องเที่ยวส่งผลให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับชุมชน รวมทั้ง บริษัทท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวเอง มีจิตสำนึกเกิดการพัฒนาตนเอง พึ่งพาตนเอง คิดเป็นทำเป็น มี ความพยายามในการเรียนรู้พัฒนา เกิดรายได้เพิ่มขึ้นมีการรวมตัวกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับวัด ชุมชน และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามความคาดหวังและความ พยายามที่จะดำเนินการเพื่อให้เป็นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านเศรษฐกิจ ๒) ด้านสังคมวัฒนธรรม ๓) สิ่งแวดล้อม และสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนคือการ

รวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา สืบสานสืบทอด ตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ได้ เกิดความรักความภาคภูมิใจในความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมในทรัพยากรของชุมชน และเกิดกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกันในที่สุด

สำหรับพระธาตุอิงฮัง หลังจากທີ່ประเทศลาวได้รับเอกราชแล้ว ในพ.ศ. ๒๔๙๒ บรรดาข้าราชการ ทหารตำรวจเมืองสะหวันนะเขต โดยมีเจ้าแขวงสะหวันนะเขตเป็นประธาน พรอมด้วยพoca ประชาชนโดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ร่วมกันบูรณะองค์พระธาตุให้เป็นสถานที่นาสนใจ โดยพัฒนาพื้นที่รอบองค์พระธาตุให้กว้างขวางออกไปก่อสร้างกำแพงระเบียงคด พรอมประตูเขาออกทั้ง ๔ ด้าน และกำหนดงานบุญเฉลิมฉลองพระธาตุขึ้นใหม่ ซึ่งอยู่ในระยะเวลาเดียวกันกับงานบุญพระธาตุหลวงที่นครหลวงเวียงจันทน์ซึ่งถือเป็นงานประจำปีของชาตินาว^{๓๓}

การเข้ามาวัดเพื่อเคารพสักการะพระธาตุอิงฮังนั้น การแต่งกายถือเป็นความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม ดังนั้น วัดได้มีป้ายเตือนแนะนำภายในวัด ข้อห้ามและข้อปฏิบัติในการเยี่ยมชม กำหนดเขตและเวลาเข้าออกชัดเจน มีการจำกัดพื้นที่ไม่อนุญาตสตรีเข้าไปในบริเวณที่ใกล้องค์พระธาตุหรือพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของวัด การห้ามรูกล้าเขตสังฆาวาส การวางกฎระเบียบเพื่อมิให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิต ของพระสงฆ์และชุมชนหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น^{๓๔}

๓.๒.๒.๓ ความพร้อมด้านการให้คุณค่าและกระบวนการพัฒนาทางจิตใจและปัญญา

พระธาตุพนม เป็นศูนย์รวมของความศักดิ์สิทธิ์ ศรัทธา ความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม จาริตประเพณี วิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงทั้งฝงไทยและฝงลาว มีบทบาทเป็นพื้นที่ทางสังคม เป็นศูนย์รวมผู้คนในชุมชน เป็นสวนสำคัญในระบบของสังคม ทำหน้าที่ควบคุมสังคมให้เกิดความสมานฉันท์ สันติสุข สงบร่มเย็น ควบคุมความประพฤติของผูคนในชุมชนให้อยู่ในกรอบ จาริตและประเพณี

การเดินทางมาไหว้พระธาตุ ไหว้พระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คูเมืองและการปฏิบัติธรรมของประชาชนก่อให้เกิดการอนุรักษ์ ดังนั้นทางวัดพระธาตุพนมจึงได้สร้าง “ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมรัตนโมลีศรีโคตบูร” เพื่อรวบรวมวัตถุโบราณสิ่งที่มีค่าเพื่อเป็นสื่อการเรียนการสอนให้ความรู้ในด้านประวัติศาสตร์นั้นๆตลอดถึงบันทึกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในสมัยอดีต กล่าวได้ว่าพิพิธภัณฑ์เป็นการเล่าเรื่องราวในอดีตได้อย่างชัดเจน อันจะนำมาซึ่งความห่วงหาและความภาคภูมิใจของประชาชนชาวไทย ก่อให้เกิดศูนย์วัฒนธรรม เพราะวัดพระธาตุพนมรวมหาวิหารมีโบราณวัตถุจำนวนมาก สิ่งมีค่าอันเนื่องจากองค์พระธาตุพนม ศิลปะพื้นบ้าน ตลอดจนวัฒนธรรม

^{๓๓} สัมภาษณ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุอิงฮัง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๓๔} สัมภาษณ์ ชาวบ้านชุมชนพระธาตุอิงฮัง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘.

ห้องถิ่น บ้านทีกีฮิต ๑๒ คลอง ๑๔ เป็นลายลักษณ์อักษรที่ฝาผนังของอาคาร ส่วนวัดที่มีรูปเหมือนของ พระอริยสงฆ์ได้จัดทำพิธีภัณฑารวบรวมเฉพาะประวัติและเครื่องใช้ของพระอริยสงฆ์เท่านั้น โดย ภาพรวมแล้ววัดกลุ่มพระธาตุมีความโดดเด่นในการให้ความรู้แก่ประชาชนทุกระดับ^{๓๕}

พระธาตุเชิงชุมเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดสกลนครเช่นกัน ทุกวันพระในดอนคำจะมีประชาชนไปบูชากราบไหว้พระธาตุและหลวงพ่องค์แสนเป็นจำนวนมาก ภายในพระวิหารประดิษฐาน หลวงพ่อพระองค์แสน เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปเชียงแสน เป็น พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของชาวสกลนคร^{๓๖}

อีกทั้งศาสนสถานที่สำคัญ เช่น มีบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นบ่อน้ำที่มีมาพร้อมองค์พระ ธาตุเชิงชุม เดิมมีน้ำพุผุดขึ้นมาเนื่องจากเป็นปลายทางของลำน้ำใต้ดินซึ่งไหลมาจากเทือกเขาภูพาน ผ่านศูนย์ราชการด้านทิศเหนือ ผ่านใจกลางเมืองข้างวัดเหนือ แล้วไหลมาผุดที่นี่ เรียกว่า “ภูน้ำซอด” หรือ “ภูน้ำลอด” แล้วไหลผ่านไปที่สระพังทอง ในสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ซึ่งอยู่ติดกับวัด เมื่อน้ำ น้อยลงเรื่อยๆ จึงได้มีการทำนั้งกันไม่ให้ดินพังลงไป ในอดีตจะมีการนำน้ำจากบ่อน้ำที่นี่ไปประกอบ พิธีเมื่อมีพิธีกรรมอันสำคัญต่างๆอีกด้วย ภายในวัดมีหอกลองหรือหอรระฆัง เป็นหอกลองสูงทั้งหมด สามชั้น สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ โดยชาวเวียตนามที่ได้มาพำนักอาศัย ณ จังหวัด สกลนคร^{๓๗}

พระธาตุอิงฮังเป็นปูชนียสถานศักดิ์สิทธิ์ของลาว เปนมิ่งขวัญของชาวสะหวันนะ เขต มีงานบุญเฉลิมฉลองประจำปีระหว่างเดือนธันวาคม พระธาตุองค์นี้มีพุทธลักษณะงดงามมาก เปนที่สงวนรักษาไว้มิ่งศิลปกรรมลาวสมัยโบราณเกือบครบถ้วน และเปนพระธาตุองค์เดียวที่ทรงรูป รางเดิมอยู่มิได้ถูกทำลายแต่ประการใด^{๓๘} อีกทั้งจิตรกรรมฝาผนังที่โดดเด่นของบานประตู ได้แก่ รูปสลักในช่องเล็กๆ ขางละ ๔ ช่อง เปนภาพเชิงสังวาส(Erotic Art) จึงเปนที่สงสัยกันว่า เหตุใดพุทธ สถานเช่นพระธาตุอิงฮังจึงมีรูปภาพแสดงเรื่องราวทางเพศ ซึ่งไม่พบเห็นในพุทธสถานแห่งใด มีคำอธิบายว่า ภาพเชิงสังวาสนี้คล้ายภาพกามสูตรของอินเดีย ดังนี้

^{๓๕} แม่ชีกฤษณา รักษาโณม, ดร. และคณะ, “รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนเปลี่ยนแปลง“เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม”, ๒๕๕๖ หน้า ๑๘๐.

^{๓๖} สัมภาษณ์ ชัยวัฒน์ พงศภากาพิทย์, สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสกลนคร, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๓๗} ภูเวศ อรรถอุดม, “การศึกษาของอัตลักษณ์เมืองต่อการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง สกลนคร”, วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖), หน้า ๒๔.

^{๓๘} สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง, ผศ., ภูธิปนิศร คงโณคานันทน และท้าวทอนเพชร ขุดตะวา, การวิจัย ศิลปะลายลาวที่ปรากฏอยู่ที่พระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://ejournals.swu.ac.th/index.php/jedu/article/viewFile/54๑/533>. [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

“...ภาพแสดงเรื่องราวทางเพศนี้ ไม่เคยพบพุทธสถานแห่งใดมีภาพดังกล่าวมาก่อนเลยทำให้นึกถึงภาพศิลปะของอินเดียรอบโบสถ์ “กาลเทวี” และ “วิศวนาถ” ที่ ชะชुरาโฮ (Khajuraho) ซึ่งเป็นภาพลัทธิศิวาสน์อันงดงามจาก “กามสูตร” ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ อาจจะมีอิทธิพลสืบเนื่องกันมาใน “ศิลปะตันตระ” (Tantric Art) เพราะลัทธิตันตระเกิดขึ้นในอินเดียตั้งแต่ราว พ.ศ.๑๑๐๐ สำหรับ “พุทธตันตระ” ในลัทธิมหายาน มีความเจริญรุ่งเรืองในสมัยปาละเสนะ (Pala-Sena) พ.ศ.๑๒๙๓ – ๑๓๕๐ ซึ่งเต็มไปด้วยเรื่องเวทมนตร์คาถา ความลึกลับ และกามกิริยาเน้นถึงการนับถือเทพี หรือเจ้าแม่(ศักติ) เช่น รูปแสดงเมณูระหว่างพุทธอมิตาภะกับนางดารา และอื่นๆ ซึ่งการเผยแพร่ของลัทธิตันตระนี้เอง เป็นสาเหตุให้พระพุทธศาสนาเสื่อมคลายไปจากอินเดียอันเป็นดินแดนพุทธภูมิ...”^{๓๙}

อีกทั้งสถาปัตยกรรมทรงสี่เหลี่ยมลดหลั่นกัน ๓ ชั้นเปรียบเสมือนไตรภูมิทั้งสามแห่ง ชีวิต ของชาวพุทธ คือ ฐานชั้นล่างหมายถึงกาลภพคือ มนุษย์ ฐานชั้นกลาง หมายถึง รูปภพ คือ เทวโลก ฐานชั้นบน หมายถึงอรูปภพคือพรหมโลก การยกฐานขึ้น ๓ ชั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้องค์สูงเด่นเป็นสง่า และเพื่อพุทธศาสนิกชนเห็นแต่ไกล พระธาตุทั้ง ๔ ดาน มีประตูล้อมรอบ และมีประตูเขาออกที่องค์พระธาตุได้

จะเห็นได้ว่า การเข้าถึงคุณค่าและกระบวนการพัฒนาจิตและปัญญาของวัดพระธาตุค่อนช้างพร้อม เช่น พระเจดีย์ ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ จิตรกรรมภายในวัดแสดงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นอมตะได้กลายเป็นเรื่องเหนือกาลเวลา สืบทอดต่อกันมาอย่างไม่รู้จบ ทำให้เรื่องราวทางพุทธประวัติมีมิติที่เข้าถึงได้ง่าย พระธาตุเจดีย์ เป็นสัญลักษณ์ให้ระลึกพระพุทธเจ้าโดยผูกติดกับตำนาน มีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พระธาตุเจดีย์ได้ถูกออกแบบให้สามารถอธิบายความหมายเกี่ยวกับธรรมะและสามารถอธิบายกระบวนการเรียนรู้ที่พร้อมด้วย ศิล สมาธิและปัญญา เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการพัฒนาภายในซึ่งประกอบด้วยจิตและความคิด ทำให้จิตใจเปิดกว้างสามารถทำความเข้าใจกับสิ่งต่างๆ สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้มาสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

แนวคิดและคำสอนที่เชื่อมโยงกับพระธาตุและน้อมนำให้ระลึกถึงหลักธรรมต่างๆ อันเป็นการเข้าถึงคุณค่าและกระบวนการพัฒนาจิตและปัญญา เช่น ไตรลักษณ์ คืออาการที่เป็นเครื่องกำหนดหมาย ๓ อย่าง อันให้รู้ถึงความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลายที่เป็นอย่างนั้นๆเป็นกฎของการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งในโลกซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติอันได้แก่ อนิจจังคือความไม่เที่ยง ทุกขัง ความเป็นทุกข์และอนัตตาความเป็นของไม่ใช่ตน ไตรลักษณ์เป็นธรรมชาติที่มีอยู่แล้วพระพุทธเจ้าเป็นแต่ทรงค้นพบและนำมาเปิดเผยแสดงแก่ชนทั้งหลาย มรณธรรมแปลว่าธรรมคือความตาย ความตายก็

^{๓๙} สงวน รอดบุญ, พุทธศิลป์ลาว, (กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๔-๑๕๕.

เป็นผลสืบเนื่องมาจากกฎไตรลักษณ์ เป็นการทำงานร่วมกันของกฎธรรมชาติ ทุกคนต้องตายไม่เว้น
แม้แต่พระพุทธเจ้า อปมาทธรรม คือความไม่ประมาท ไม่ลืมหูลงสติ มัวเมาขาดความยั้งคิด ให้ถึง
พร้อมด้วยศีล ฉันทะ และความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท

พระธาตุเป็นสื่อทางจิตวิญญาณที่จะเชื่อมโยงน้อมนำให้เกิดศรัทธาที่จะพัฒนาดิน
เพื่อความงอกงามแห่งปัญญาธรรม

๓.๒.๒.๔ การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนาสังคม

ในช่วงงานบุญประเพณีเดือน ๓ นมัสการองค์พระธาตุพนม ถือเป็นประเพณีที่สืบทอดมาแต่โบราณ ทำให้มีประชาชน นักท่องเที่ยว เดินทางมาทำบุญวันละเกือบแสนคน ยิ่งในช่วงใกล้
คืนวันสุดท้าย ที่ตรงกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือวันมาฆบูชา ในคืนวันที่ ๒๒ ก.พ. ๕๙ คาด
ว่า จะมีประชาชนและนักท่องเที่ยวกว่าแสนคนเดินทางมาทำบุญลั่นวัด ซึ่งจะส่งผลดีต่อภาคเศรษฐกิจ
การค้า การท่องเที่ยว ทั้งโรงแรม ที่พัก ร้านค้า ร้านอาหาร รวมถึงสินค้า เครื่องอุปโภคบริโภค สินค้า
โอท็อป สินค้าเกษตรที่นำมาวางขายในงานทุกปี จากการสรุปตัวเลขเศรษฐกิจ ในช่วงงานนมัสการ
องค์พระธาตุพนม ในช่วง ๙ วัน ๙ คืน จะมีเงินสะพัดปีละไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ล้านบาท^{๔๐}

พระธาตุเชิงชุมมีนักท่องเที่ยวเดินทางมากราบสักการะอย่างต่อเนื่อง เนื่องจาก
จังหวัดสกลนครเป็นเมืองธรรมะ บุคคลต่างถิ่นที่มาจากจังหวัดต่างๆเดินทางล่องไหลมายังจังหวัด
สกลนครเพื่อกราบไหว้พระเกจิที่มีชื่อเสียง หากมองในแง่เศรษฐกิจในปีหนึ่งสามารถจะดึงเงินเข้า
จังหวัดสกลนครได้มากพอสมควร^{๔๑} โดยในแต่ละวันมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาประมาณ ๕๐๐-๖๐๐
คน ในวันธรรมดา และ ๗๐๐-๑,๐๐๐ คนในวันหยุด^{๔๒}

พระธาตุอิงฮัง ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองสหัสวันนะเขตเปนศูนย์กลางคมนาคม และการ
ขนส่งภายในประเทศจากเหนือ ไตตะวันตก ตะวันออก โดยมีเส้นทางหลวงแห่งชาติหมายเลข ๙ ถนน
ซูเปอร์ไฮเวย์ ตัดตรงไปยังเมืองกวางตรีและท่าเรือดานังในเวียดนาม รวมระยะทาง ๒๔๐ กิโลเมตร
นับเป็นเส้นทางออกสู่ทะเลที่สะดวกและใกล้ที่สุดของลาว นอกจากนี้สหัสวันนะเขตยังเป็นจุดกึ่งกลาง
ของเส้นทางหลวงแห่งชาติหมายเลข ๑๓ ซึ่งเริ่มจากแขวงอุดมไซทางภาคเหนือของลาวลงสู่ภาคใต้
ผ่านสหัสวันนะเขต ไปจรดชายแดนกัมพูชาที่แขวงจำปาสัก ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ดังกล่าวสหัสวันนะ
เขตจึงเป็นศูนย์กลางการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจ มีการขยายตัวของด้านการค้าการลงทุน ขนส่ง การ
ท่องเที่ยว และการบริหารภูมิภาคอินโดจีน ทำใหลาวซึ่งไม่มีชายฝั่งทะเลแต่มีเส้นทางออกสู่ทะเลโดย

^{๔๐} คึกคัก! ชาวพุทธไทย-ลาว แห่ทำบุญงานพระธาตุพนม, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล:
<http://www.thairath.co.th/content/578143> [๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

^{๔๑} สัมภาษณ์ ชัยวัฒน์ พงศผกาทิพย์, สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสกลนคร, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๔๒} สัมภาษณ์ ปริญญา ศรีไธ, เจ้าหน้าวัดพระธาตุเชิงชุม, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

ผ่านเส้นทางหมายเลข ๙ นอกจากจะเป็นเส้นทางเศรษฐกิจสำคัญของลาว – ไทยและเวียดนามแล้ว ยังนำไปสู่ปูชนียสถานที่สำคัญยิ่งคือพระธาตุอิงฮังหรืออิงรัง ซึ่งเป็นพระธาตุ ศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวสะหวันนะเขต เป็นที่เคารพสักการะของชาวลาวและไทยสองฝั่งโขงมาแต่โบราณกาล และเป็นศาสนสถานที่ได้รับอารยธรรมความเจริญจากชนชาติต่างๆในสุวรรณภูมิสะท้อนถึงความหลากหลายทาง วัฒนธรรม ควบคู่การศึกษาริเริ่มรู้อย่างยิ่ง^{๔๓} พระธาตุอิงฮังนั้นนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมาบนบานศาลกล่าว ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า “แล้วคนที่เข้ามาไหว้พระธาตุอิงฮังเขาจะมาบนก็มี มาแก้บนก็มี มาไหว้ก็มี ถ้าอยากได้ลูกก็บนเรื่องลูก ถ้าอยากได้เมียก็บนเรื่องเมีย อยากได้ผัวก็บนเรื่องผัว บนทุกอย่างมีหมด”^{๔๔}

จากข้อมูลทั้งหมด การท่องเที่ยวตามตำนานอุรังคธาตุสามารถส่งเสริมเศรษฐกิจในพื้นที่ จากทำเลที่ตั้งองค์พระธาตุเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจและการคมนาคม ซึ่งการท่องเที่ยวชมองค์พระธาตุนั้นสามารถช่วยกระจายรายได้สู่ชุมชน ส่งเสริมชุมชนค้าขายภายในวัดได้ เช่น ร้านค้า ร้านอาหาร แผงขายบูชาดอกไม้ธูปเทียน แผงขายสลากกินแบ่งรัฐบาล แผงเช่าบูชาพระเครื่อง พระพุทธรูป และวัตถุมงคลต่างๆ เป็นต้น มีรายได้หมุนเวียน ทำให้เกิดสภาพคล่องในการบริหารจัดการวัด ปรับปรุงวัด นำไปสู่การมีเครื่องอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการกิจของสงฆ์ และสามารถบริการนักท่องเที่ยวด้วยเครื่องอุปโภค บริโภคที่ทันสมัยและสะอาด ในขณะเดียวกันก็ช่วยส่งเสริมชุมชนสร้างรายได้ กระตุ้นการผลิตของชุมชน

ตารางที่ ๓.๒ สรุปผลการประเมินทรัพยากรท่องเที่ยวภายในวัดที่ประดิษฐานพระธาตุ

ประเด็น	บทสรุปการประเมิน
การจัดการด้านพุทธศิลป์	การอนุรักษ์และฟื้นฟูในลักษณะขององค์รวม ๑. องค์ประกอบด้านสถาปัตยกรรม ๒. องค์ประกอบด้านคุณค่าทางอารมณ์ เป็นการปรับเปลี่ยนเอาสิ่งที่ดีอยู่แล้วในอดีตมาผสมผสานปรับเปลี่ยนให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง
การรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม	๑. พัฒนาปรับปรุงภูมิทัศน์ สาธารณูปโภค การคมนาคม สื่อสาร ๒. รักษาและสืบสานวัฒนธรรมประจำถิ่น

^{๔๓} สาคิต ทิมวัฒนบรรเทิง, ผศ., ภูธิปนิศร คงโกคานันทน และท้าวทอนเพชร ขุดตะวา, การวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ที่พระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://ejournals.swu.ac.th/index.php/jedu/article/viewFile/54๑/533>. [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

^{๔๔} สัมภาษณ์ ญาท่านลำพัน ชินเตโซ ไซบุนกอง, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุอิงฮัง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘.

	๓. มีการรวมตัวเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน รวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญา เรียนรู้ในการพัฒนา
ความพร้อมด้านการให้คุณค่าและกระบวนการพัฒนาทางจิตใจและปัญญา	๑. จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญ ตักบาตร การปฏิบัติธรรม การนั่งสมาธิ เป็นต้น ๒. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเป็นที่รวบรวมองค์ความรู้ต่างๆ ๓. ศาสนสถานและศาสนวัตถุเป็นสื่อสัญลักษณ์ที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตและปัญญา
การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนาสังคม	๑. กระจายรายได้สู่ชุมชน ส่งเสริมการผลิต การเพิ่มรายได้ ๒. ส่งเสริมการศึกษา

การท่องเที่ยวภายในวัดที่ประดิษฐานพระธาตุ ได้การสร้างวิถีชีวิตชุมชนให้มีความมั่นคงและเข้มแข็งทั้งการเมืองการปกครองท้องถิ่น เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม จนสามารถหล่อหลอมจิตใจชาวพุทธให้เป็นอันเดียวกันได้ เพราะความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อองค์พระธาตุที่มั่นคง อีกทั้งยังได้เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นศูนย์กลางการศึกษา และการปฏิบัติธรรมเพื่อการเข้าถึงพระรัตนตรัยของพุทธศาสนิกชนได้เป็นอย่างดี

๓.๒.๒.๕ ความคิดเห็นและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่ท่องเที่ยวในวัดพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮัง ชุมชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงพระธาตุ ผู้ประกอบการในวัด และผู้เกี่ยวข้อง โดยการสัมภาษณ์สามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้

พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวนั้นมีหลากหลายทั้งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงพุทธ ดังนั้นในเรื่องการประชาสัมพันธ์จึงต้องพิจารณาถึงพฤติกรรมนักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถออกแบบกิจกรรมได้ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “พฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามา ต้องผนวกกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เช่น โปรแกรมที่พระธาตุเชิงชุมและมีพาไปซื้อสินค้าบ้าง ไปดูวัฒนธรรม ประเพณี บ้างก็พยายามเสริมแหล่งท่องเที่ยวในเส้นทางเข้าไป การชักจูงให้เข้ามาดูในเรื่องเนื้อหาศาสนาบ้างก็พอเป็นไปได้ เพราะนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งจะเน้นในเรื่องท่องเที่ยวเชิงพระธรรมที่เป็นเปลือกนอก แต่แก่นแท้ของทางศาสนาหรือหลักธรรมหรือปรัชญาทางพุทธศาสนาที่เราต้องการเน้น มีอยู่แต่เป็นเพียงกลุ่มหนึ่งไม่มากนัก สมมตินักท่องเที่ยว ๔๐-๕๐ คน จะมีแค่ ๔-๕ คน ที่มาเจาะลึกถามเรื่องปรัชญาในเรื่องของแก่นตรงนั้น อยากสนทนารวมกับเจ้าอาวาส อยากสนทนากับคนที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ มีอยู่แต่ไม่มาก นอกนั้นก็

อยากฟังความเป็นมาในเรื่องที่เห็นภายนอก มีส่วนมากตรงนั้น ถ้าเราจะมุ่งในจุดนี้บางครั้งกลุ่มคนที่
จะร่วมขบวนจะให้ใส่ชุดขาว บางคนก็ไม่อยากไปแล้ว อยากแต่งตัว ไป shopping มรดกทางพระ
ธรรมที่อยู่บริเวณวัดมีอะไรที่เป็นกลุ่มทอผ้าแบบศูนย์ศิลปาชีพส่งเสริมกว่าไปมักจะไปอย่างนั้น...
ดังนั้น ควรเสริมเรื่องแก่นพุทธธรรมที่ว่าถ้าไม่มองที่พระธาตุพนมเอง คือถ้าตามรอยพระพุทธเจ้า
คือพระสงฆ์ที่เป็นแรงดึงดูดมีความศรัทธาขึ้น ในจริยวัตร ในคำสอนและการปฏิบัติของท่าน
ก็จะเสริมคือให้พระธาตุด้วย ไปนั่งสมาธิใช้เวลา ๑ ชม.ที่วัดสภาพแวดล้อมก็น้อมนำอยู่แล้ว สามารถ
ดึงดูดได้”^{๔๕}

ผลจากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว พบว่า การเลือกหาข้อมูลท่องเที่ยวของ
นักท่องเที่ยวนั้นค้นหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต หนังสือการท่องเที่ยว และคำบอกเล่าของคนใน
ครอบครัวและเพื่อน นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวมีทั้งที่เป็นกลุ่มทัวร์ จากหน่วยงานต่างๆ ที่จัด
กิจกรรมให้กับประชาชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลจัดกลุ่มทัวร์ โรงเรียนหรือสถานศึกษาต่างๆ
จัดโครงการทัศนศึกษา กิจกรรมของหน่วยงานภาคเอกชนที่จัดกิจกรรมธุรกิจทัวร์นำลูกค้ามาเป็นกลุ่ม
ท่องเที่ยวตามวัด มีกลุ่มนักท่องเที่ยวแบบครอบครัวมาเที่ยวไหว้พระเพื่อสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ตน
และครอบครัว

สำหรับพาหนะที่ใช้ในการเดินทางท่องเที่ยวมีหลากหลาย ได้แก่ รถส่วนตัว รถ
โดยสาร รถตู้ และรถทัวร์ และสถานที่ที่นักท่องเที่ยวพัก ประกอบด้วยรีสอร์ท โรงแรม โฮมสเตย์ แต่
นักท่องเที่ยวบางส่วนก็เดินทางไปกลับภายใน ๑ วัน เพราะอยู่ในจังหวัดใกล้ๆ กับวัดพระธาตุ ในเรื่อง
ค่าใช้จ่ายในการเดินทางมีตั้งแต่ ๓,๐๐๐ – ๕,๐๐๐ บาทต่อคน ขึ้นอยู่กับรูปแบบการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้สอบถามถึงประสบการณ์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว ซึ่ง
สามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้

๑. สถานการณ์การท่องเที่ยวทั่วไป วัดมีพื้นที่กว้างขวาง องค์พระธาตุมีความ
งดงาม ภายในบริเวณวัดร่มรื่นเย็นตา เหมาะสมกับการกราบไหว้ พระธาตุเจดีย์มีความสวยงามและ
ภูมิทัศน์บริเวณวัดร่มรื่น อีกทั้งได้เห็นขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละวัด ซึ่งมีความน่าสนใจ วัดมีความ
พร้อมและสามารถจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี แต่
ก็ยังมี ความแตกต่างในเรื่องความเชื่อของนักท่องเที่ยวที่มีความชื่นชอบแตกต่างกัน โดยกลุ่ม
นักท่องเที่ยวที่เน้นการปฏิบัติธรรม ก็จะไม่นิยมการท่องเที่ยวตามวัดที่มีการจัดกิจกรรมที่อาศัยคน
จำนวนมาก เช่น การจัดมหรสพ เป็นต้น ส่วนนักท่องเที่ยวทั่วไปก็มักจะนิยมไหว้พระ ขอพร และเที่ยว
ชมวัดตามจังหวัดต่างๆ และถ้ามีโอกาส นักท่องเที่ยวก็จะอยากกลับมาเที่ยววัดอีก

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายอดิศักดิ์ เทพอาสน์, ผู้อำนวยการจังหวัดนครพนมและผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง,
๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘.

๒. ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อพระธาตุ พุทธศาสนิกชนมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์พระธาตุ เพราะเป็นมหาเจดีย์โบราณที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของทั้งไทยและล้านช้างมาแต่โบราณ และมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางมานมัสการพระธาตุเพิ่มมากขึ้น

๓. การพัฒนาศาสนสถาน จากการท่องเที่ยวทางวัดพยายามพัฒนาปรับปรุงสถานที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว การบูรณะโบราณสถานนอกจาก จะบูรณะโบราณสถานที่เป็นพระธาตุ ยังมีการปรับปรุงทัศนียภาพ ทำลักษณะพื้นที่ให้มีความเหมาะสมกับโบราณสถาน เช่น สถานที่จอดรถในช่วงวันสำคัญยังไม่เพียงพอต่อนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ทางวัดมีการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนร่วมบริจาคตามกำลังศรัทธาและกำลังทรัพย์

๔. การพัฒนาบุคลากรในวัด บุคลากรของวัดที่มีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องมีลักษณะ ยิ้มแย้มแจ่มใส แต่งกายเรียบร้อย มีกิริยามารยาทเรียบร้อย มีอัธยาศัยไมตรีที่ดีงาม เป็นแบบอย่างที่ดี และสามารถให้ความรู้เรื่องประวัติ ตำนานโบราณต่างๆ สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

๕. การให้ความรู้และการสื่อความหมายด้านธรรม มีบทความ คำคม ป้ายปริศนาธรรมรอบวัด คติธรรมและจัดนิทรรศการต่างๆ เช่น นิทรรศการการท่องเที่ยวพระธาตุประจำวันเกิด อีกทั้งการให้ความรู้แก่คนรุ่นใหม่ นักเรียน นักศึกษา เพื่อให้ความรู้และสร้างแรงจูงใจในการท่องเที่ยว กิจกรรมภายในวัดหลักๆ คือ ให้ทาน รักษาศีล สวดมนต์ ไหว้พระ นั่งสมาธิ เดินจงกรม

๖. การมาสักการบูชาพระธาตุมีผลต่อการพัฒนาตนเอง จากความเชื่อในการไหว้พระธาตุ เพื่อผลแห่งอันสงฆ์ที่จะให้ผลโดยทันที สำหรับผู้ที่เกิดเคราะห์กรรมหรือวิบากกรรมอุปสรรค ความมัวหมองในชะตาชีวิต ในสัมมาอาชีพหากต้องการความสำเร็จในสิ่งที่ทำไปแล้วโดยฉับพลันทันทีการสร้างอันสงฆ์ ทำให้จิตใจสงบ มีความรู้ในเรื่องธรรมะมากขึ้น และรู้จักตนเองมากขึ้น ทำแต่สิ่งดีและเป็นมงคลของชีวิต

ข้อเสนอแนะจากมุมมองของนักท่องเที่ยวต่อการพัฒนาการท่องเที่ยววังธาตุ ได้แก่ ควรมีการจัดระเบียบในการขายของบริเวณวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ควรให้เจ้าหน้าที่ของวัดโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่จำหน่ายวัดอุ้มงคลใส่แต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง ควรติดป้ายเจ้าหน้าที่ให้ชัดเจน เพื่อป้องกันมิฉ้อฉลหรือทำให้ศาสนาเสื่อมเสีย ควรมีเจ้าหน้าที่หรือมัคคุเทศก์ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว การจัดนิทรรศการในวันสำคัญต่างๆ เพื่อให้เกิดความน่าสนใจศึกษาเรียนรู้มากขึ้น และควรมีการตั้งสถานศึกษาและคนรุ่นใหม่ให้สืบสานประเพณีอันดีงาม เพื่อรักษาขนบธรรมเนียมอันดีงามไว้

๓.๒.๒.๖ การมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน คนในชุมชน และผู้ประกอบการที่วัดพระธาตุเชิงชุม พระธาตุพนมและพระธาตุอิงฮัง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ไว้ดังนี้

ก) หน่วยงานระดับนโยบายมีการส่งเสริมการท่องเที่ยว ๒ ฝั่งของระบบการจัดการที่สอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีความร่วมมือของ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นหลักในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว และมีความร่วมมือระหว่างวัดพระธาตุอิงฮังและวัดในฝั่งไทยด้วยเช่นกัน ในขณะที่วัดก็มีกิจกรรมเฉพาะของตนเอง เช่น ประเพณีการนมัสการพระธาตุ การปฏิบัติธรรม การทำบุญตักบาตรริมฝั่งโขง

ข) กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมสามารถระบุได้ ๓ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว ที่ให้บริการทั้งสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งนักธุรกิจมองเรื่องการท่องเที่ยวว่า เป็นโอกาสที่แสวงหากำไร โดยการเสนอสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมโยงในองค์พระธาตุ การจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวพระธาตุสองฝั่งโขง ซึ่งตรงกับอุปสงค์ของตลาดการท่องเที่ยว โดยกลุ่มจะมีอิทธิพลต่อการนำนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมศาสนสถานต่างๆ รวมทั้งวัด และในจังหวัด ดังนั้น จึงเสนอแนวคิดและกระบวนการเพื่อให้เกิดการจัดการที่เหมาะสมของวัดและการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกัน

๒. ภาครัฐและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ที่นับว่าเป็นเจ้าภาพของพื้นที่ท่องเที่ยว โดยมองการท่องเที่ยวว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำมาซึ่งความมั่งมีทางเศรษฐกิจ และอยู่ในขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่รัฐบาลต้องดูแลรวมทั้งรายได้ต่างๆ ที่ประชากรจะได้รับจากธุรกิจต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่อง และนักการเมืองก็จะมองถึงรายรับที่เป็นเงินตราต่างประเทศ และภาษีที่ได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นภาษีทางตรงหรือทางอ้อม ดังนั้น ด้วยอำนาจตามกฎหมายที่มีอยู่ ภาครัฐจึงจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน โดยดำเนินการทั้งในด้านกฎหมายและกระบวนการพัฒนา เช่น การจัดท่องเที่ยวพนมัสการริมฝั่งโขง ๒ แผ่นดิน ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

๓. กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน ที่เป็นเจ้าภาพหรือเจ้าของพื้นที่ โดยปกติพระสงฆ์จะมีความเห็นว่า การท่องเที่ยวนั้น นอกจากจะเป็นการเดินทางมาทำบุญหรือจาริกแสวงบุญแล้ว ยังรวมถึงผลประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับ โดยชาวบ้านจะมองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจ เกิดการจ้างงาน การใช้จ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นได้

วัดถือว่ามีส่วนในการเชื่อมเส้นทางศาสนาไปสู่ประชาชน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญทำให้นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยี่ยมชมเข้าใจ และซึมซับงานด้านศาสนาโดยผ่านการปฏิบัติบูชา รวมทั้งยังเป็นเส้นทางสร้างสรรค์อารยธรรมที่ดึงามสู่วิถีชีวิตไทยที่สามารถยกระดับให้เป็นสังคมคุณภาพ โดยเฉพาะหากวัดต่างๆ เปิดโอกาสให้องค์กรต่างๆ ในชุมชน โดยเฉพาะประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึก ความรับผิดชอบ และความภาคภูมิใจในศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ วิถีชีวิตที่ดึงาม คนในชุมชนร่วมดำเนินการด้วยความสมัครใจ ตั้งแต่การคิดริเริ่มสร้างสรรค์กิจกรรม การร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ รวมทั้งร่วมสนับสนุนให้การดำเนินการ โดยเน้นให้ประชาชนในชุมชนเกิดความผูกพันทางด้านจิตใจ^{๔๖}

อย่างไรก็ตาม สามารถสรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคการท่องเที่ยวในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจการ เป็นการเอื้อต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเป็นการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น บริษัททัวร์ และหน่วยงานเอกชนในจังหวัด ที่ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับวัดต่างๆ เช่น การไหว้พระธาตุประจำปีเกิด การจัดงานประจำปีของวัด งานเทศกาลลอยกระทง สงกรานต์ เข้าพรรษา งานประเพณีของวัดพระธาตุ เป็นต้น เพื่อสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของแต่ละวัด รวมทั้งมีการสนับสนุนให้วัดมีการจัดการความรู้และการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาและปรับปรุงวัด เช่น วัดพระธาตุพนมที่มีพุทธศิลป์ที่สวยงาม ประติมากรรมรูปพญานาคในวัดพระธาตุเชิงชุม หรือมีชื่อเสียงในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อบุญรอดแสน เป็นต้น โดยมีการดำเนินการในด้านต่างๆ เช่น การจัดทำระบบข้อมูลให้นักท่องเที่ยว ส่วนทางแขวงสะหวันนะเขตได้มีการบันทึกจำนวนนักท่องเที่ยวไว้แยกเป็นรายเดือนและรายปี การวางแผนงานการดำเนินการ การจัดกิจกรรมนันทนาการ การจัดนิทรรศการ การนำประเพณีท้องถิ่นมาแสดงในเทศกาล เป็นต้น โดยบุคคล และหน่วยงานต่างๆ จะสนับสนุนในการดำเนินการในลักษณะของกรรมกรร่วม มีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน นับตั้งแต่การวางแผน การสนับสนุนงบประมาณ การดำเนินการแบบพหุภาคี การติดตามประเมินผล โดยมีการดำเนินการทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

๒. การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจ กล่าวคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและวัดที่ใช้อำนาจทางกฎหมายในการดำเนินการ เช่น กรมศิลปากรจะมีบทบาทและมีส่วนร่วมกับการในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือโบราณวัตถุ โบราณสถาน เป็นต้น โดย

^{๔๖} กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว เส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี ๒๕๕๗, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๕๗), หน้า ๙.

ดำเนินการตามกฎหมาย ระเบียบของวัด เพื่อให้การอนุรักษ์สถานที่ต่างๆ เป็นไปตามหลักวิชาการ ความถูกต้องในแง่ศิลปกรรม และการจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน รวมทั้งการดำเนินการเพื่อพัฒนา ความรู้และกระบวนการที่ให่วัดและชุมชนสามารถดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง แต่มิใช่ของ การปฏิบัติตามกฎหมาย และการสนองงานของคณะสงฆ์ที่ต้องการให้วัดมีการจัดการดูแล สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ จะดำเนินการเป็นช่วงเวลาในกรณีที่มีจัดการ กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและการจัดการเมื่อวัดและหน่วยงานจะดำเนินการอนุรักษ์ศิลปกรรม ต่างๆ ดังนั้น การใช้อำนาจทางกฎหมายและความรู้ในเชิงวิชาการจึงจำเป็นต่อการจัดการทรัพยากร ทางการท่องเที่ยว รูปแบบการมีส่วนร่วมของวัดในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในเชิงอำนาจ นี้ มีการใช้อำนาจทางกฎหมายในฐานะที่วัดเป็นนิติบุคคลเข้าไปจัดการกับการดูแลกิจกรรมทุกอย่างที่ เกิดขึ้นภายในวัด โดยเฉพาะกิจกรรมการท่องเที่ยวก็จะมีฝ่ายที่ดูแลและอำนวยความสะดวกโดยตรงเพื่อให้เกิด การสร้างสรรค์ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อวัดและกลุ่มพุทธศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และกิจการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น ถ้าวัดจะดำเนินการสิ่งใดจะต้องใช้อำนาจตามกฎหมายที่มีอยู่และระบบการบริหาร จัดการตามแนวพระพุทธศาสนาเข้าไปดำเนินการเพื่อลดผลกระทบต่อวัดและพระพุทธศาสนา

๓. การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน จากการสนับสนุนจาก ชุมชนเข้าสู่ภายในวัดและกิจกรรมการท่องเที่ยว สำหรับการสนับสนุนของวัดสู่ชุมชนนั้น จะเป็นการที่ วัดนารายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวไปพัฒนากิจกรรมของชุมชน เช่น การพัฒนาเส้นทางที่ เชื่อมโยงระหว่างวัดกับชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการเรียนรู้ระหว่างวัดกับชุมชน เช่น วัดพระ ธาตุเชิงชุมได้จัดโครงการมัคคุเทศก์นำเที่ยวภายในวัด เป็นต้น ในส่วนของภาคเอกชนและบริษัทนำ เที่ยวจะเข้ามามีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงความเป็นหุ้นส่วน โดยเป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะของ การพึ่งพาในด้านการเรียนรู้และการใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวไปสร้างสรรค์ในเชิงคุณค่าทางสังคม และประโยชน์ในทางธุรกิจ เช่น การเสริมสร้างการเรียนรู้ของวัดกับชุมชน การจัดการร้านขายสินค้า ภายในวัด ความร่วมมือกับมัคคุเทศก์ และสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ของบุคลากรในการ เรียนรู้จากศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัดนั้นๆ

ส่วนกรณีชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่ เกี่ยวข้องนั้นจะมีส่วนร่วมในการเป็นภาคีเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวและการส่งเสริมเพื่อให้เกิด ประโยชน์ของวัดและการท่องเที่ยวในมิติอื่นๆ รวมทั้งการนำไปสู่การพัฒนาในพื้นที่ โดยอาศัยวัดที่ เป็นแหล่งท่องเที่ยว ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการของชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนา สังคมในมิติต่างๆ ที่ทุกฝ่ายได้ผลประโยชน์ด้านการเรียนรู้และด้านเศรษฐกิจร่วมกัน รูปแบบการมี ส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด เป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมในเชิง สนับสนุน เช่น การร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยว การเสริมสร้างรายได้ ภายในชุมชน การจัดสรรผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยว และการสนับสนุนวัดในการดำเนิน

กิจกรรมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ ซึ่งที่ผ่านมาชุมชน เช่น โรงเรียน ชุมชนบริเวณวัด เป็นต้น จะมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการจัดประเพณีของวัด อาทิ ประเพณีไหว้พระธาตุประจำปี เป็นต้น ซึ่งเป็นลักษณะของการสนับสนุนของการพัฒนาในเชิงพื้นที่

การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีการท่องเที่ยวในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไทย พบว่า วัด ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี โดยจัดให้มีโครงการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดทำโครงการสวดมนต์แปลให้กับพุทธศาสนิกชน โครงการพัฒนาเว็บไซต์ของวัด โครงการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ของวัด โครงการอบรมมัคคุเทศก์น้อยประจำวัด โครงการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน เป็นต้น โดยวัด ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคีท่องเที่ยวสามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมได้ใน ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การมีส่วนร่วมในการคิดค้นโครงการ/กิจกรรม (ร่วมคิด) ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (ร่วมทำ) ๓) การมีส่วนร่วมในการสนับสนุน และการจัดการในเชิงหุ้นส่วน (ร่วมติดตาม) ๔) การมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์การเรียนรู้ร่วมกัน (รับผลประโยชน์)

กิจกรรมการท่องเที่ยวส่งผลให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวกับชุมชน รวมทั้งบริษัทท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวเอง มีจิตสำนึกเกิดการพัฒนาตนเอง พึ่งพาตนเอง คิดเป็นทำเป็น มีความพยายามในการเรียนรู้พัฒนา เกิดรายได้เพิ่มขึ้นมีการรวมตัวกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับวัด ชุมชน และหน่วยงานอื่นๆ อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน^{๔๗}

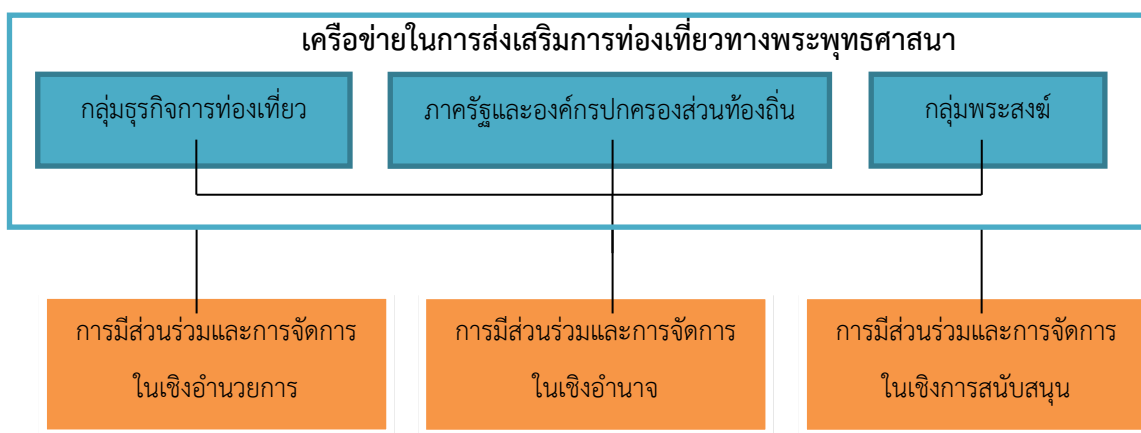
ส่วนการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พบว่า มีลักษณะเป็นการสนับสนุนเพื่อให้วัดและชุมชนได้มีการเรียนรู้และการจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวและการพัฒนาวัด กล่าวคือ ความสนใจและทัศนคติของนักท่องเที่ยวจะมีส่วนให้วัดและชุมชนได้มีการจัดกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อความต้องการของทั้งสองฝ่าย เช่น การที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมวัดและต้องการไหว้พระ ทำบุญ ปฏิบัติธรรม วัดและชุมชนก็จะดำเนินการจัดหาของถวายที่จำเป็นแก่การทำบุญ หรือการจัดกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ เช่น มีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม หรือถ้านักท่องเที่ยวสนใจด้านประวัติศาสตร์ทางวัดก็จะจัดมัคคุเทศก์มาอธิบายในการเที่ยวชม เป็นต้น ซึ่งเป็นการสนับสนุนซึ่งกันและกัน

ในขณะที่การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด จะมีลักษณะการมีส่วนร่วมทั้งในเชิงอำนาจและการอำนวยความสะดวก กล่าวคือ หน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมศิลปากร จะดำเนินการในเชิงอำนาจ โดยดำเนินการเพื่อการกำกับดูแล

^{๔๗} พระมหาสุทิตย์ อาภาภิโร (อบอูน), ดร. และคณะ, “การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”, รายงานวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน ซึ่งเป็นไปตามกฎหมาย ส่วนสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จะดำเนินการเพื่อการเสริมสร้างวัฒนธรรมไทยและกิจการทางพระพุทธศาสนา ส่วนการมีส่วนร่วมเชิงอำนาจการนั้น หน่วยงาน เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จะดำเนินการอำนาจการในด้านต่างๆ เช่น การดำเนินการเพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการท่องเที่ยว การจัดระบบข้อมูลความรู้ด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาระบบ/กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม และการเชื่อมโยงกิจกรรมและเส้นทางการท่องเที่ยวในเส้นทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ เป็นต้น ซึ่งนับว่าเป็นความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยและดำเนินการตามภาระหน้าที่ของตนเอง โดยภาครัฐมีส่วนร่วมและมีการจัดการเชิงอำนาจก็เพื่อเป็นการปกป้องคุ้มครองให้ศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ ส่วนการมีส่วนร่วมเชิงอำนาจการและในเชิงการสนับสนุนของฝ่ายต่างๆ ก็เพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการท่องเที่ยวของวัด การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและการท่องเที่ยวของประเทศไทย

กล่าวโดยสรุป ชุมชนมีส่วนร่วมในการรองรับนักท่องเที่ยวในรูปแบบรวมกลุ่มสังคมเป็นชมรม พัฒนาวัด โดยความร่วมมือของประชาชน ทั้งวัด และหน่วยงานราชการ เพื่อดูแลปฏิสังขรณ์อารามให้อยู่ในสภาพดี เพื่อต้อนรับและอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวสำหรับ เครือข่ายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มพระสงฆ์ โดยมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจการ เชิงอำนาจ และเชิงการสนับสนุน ดังปรากฏในภาพที่ ๓.๑

ภาพที่ ๓.๑ การมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

๓.๒.๓ บทสรุปคำสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานราชการ และ นักท่องเที่ยว

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้มีการสัมภาษณ์เชิงลึก เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เจ้าอาวาสวัดพระธาตุอิงฮัง แขวงสหัสวันนะเขต พระสงฆ์ในวัดพระธาตุทั้ง ๓ พระธาตุที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดจำนวน กรรมการวัดทั้ง ๓ วัด ผู้อำนวยการสำนักงานท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครพนม นายอำเภอธาตุพนม นครพนม นายอำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนม รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร และเจ้าแขวงสหัสวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยสรุปตามประเด็นคำถามได้ดังนี้

๓.๒.๓.๑ ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับตำนานอุรังคธาตุเฉพาะพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮัง

พุทธตำนานของกลุ่มน้ำโขงในบริเวณสุวรรณภูมิ ตามนิทานอุรังคธาตุตำนานของลาวและของไทย พระพุทธองค์ได้มีบุญญาธิการที่สามารถไปชมพุกุวิป ในตำนานเขียนว่าท่านได้เสด็จมาถึงบริเวณสุวรรณภูมิแถบนี้โดยเฉพาะภูเก้าพราที่ เป็นที่ตั้งขององค์พระธาตุพนม และบริเวณทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงจะมีต้นรัง ๒ ต้น พระพุทธองค์ไปประทับที่นั่นจะมีการฟัง คำว่าอิงคือฟัง ฟังต้นรังที่นั่น ภายหลังมีการสร้างพระธาตุในบริเวณนั้นเรียกว่าพระธาตุอิงฮัง เพราะพระพุทธองค์มาฟังต้นรังที่นั่น เส้นทางบริเวณภูเก้าพราเป็นที่ๆ พระพุทธองค์ได้ตรัสว่าหลังจากปรินิพพานแล้วกระดูกพระอุรังคธาตุคือส่วนหน้าอกมาไว้ที่ภูเก้าพราที่เป็นองค์พระธาตุตรงนี้ ยังมีร่องรอยที่ชาวบ้านสืบทอดมาในความเชื่อว่าที่บ้านแก่นโค เขาเรียกว่าโพธิ์ห้อยบาตรเพราะเอาบาตรของพระพุทธองค์ไปแขวนไว้เรียกว่าต้นโพธิ์ห้อยบาตรกลายเป็นบ้านแก่นโค ถ้าขึ้นไปทางเหนือบริเวณปากชั้นเขาเรียกพระธาตุโพนสัน คำว่าสันคือมาจากฉัน เพราะอักษรลาวจะไม่มี ฉ ฉิ่ง ว่าฉันภัตตาหารที่นั่นเขามีการสร้างพระธาตุขึ้นมาเรียกว่าพระธาตุโพนสัน ตรงเดียวกับพระธาตุพนม มีงานนมัสการคล้ายๆ กัน ร่องรอยเส้นทางตรงนี้จะเส้นทางที่ตามตำนานบอกว่าพระพุทธองค์ได้ผ่านมาแม้กระทั่งพระบาท เสด็จผ่านมาจะเห็นว่ามิใช่ดินตามลำน้ำในคราวที่เสด็จมีสาวกมาด้วยเห็นว่าฝูงปลาที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในบุญบารมีแห่งพุทธองค์ก็แห่กันมาบริเวณนั้น พญาปลากราบทูลขอว่าพระองค์ผ่านมาก็คือเป็นบารมีเพื่อชาติหน้าต่อไปจะได้เกิดเป็นมนุษย์ได้ ขอให้ประทับรอยพระบาทไว้ตามความเชื่อก็ประทับไว้ที่นั่น หลังจากนั้นพญาปลาตัวนี้ได้รับอานิสสงส์ว่าจะต้องมีการรักษาต่อไปจนยุคพระศรีอริยเมตไตรย์ ในอีกตำนานหนึ่งที่เกี่ยวข้องกันบอกว่ามีสาวกหนึ่งเห็นปลาเยอะแคะนียากฉันทปลา นั้น ต่อไปจึงเป็นพญาปลาตะเพียนทองสีเหลืองคล้ายจิวรสงฆ์ แต่ละปีจะมีการปรากฏตัวให้ชาวบ้านเห็นบ้างก็เชื่อกันว่า

จะต้องมีพญาปลาคอยปกป้องรักษาพระพุทธรูปที่เมืองพระบาท เมืองปลาเป็นที่ชุมนุมมาก แลบนั้น เขาเรียกว่าบ้านเวินคือน้ำวนวังน้ำวนก็มีความเชื่อสืบทอดกันมา

๓.๒.๓.๒ เส้นทาง Thornton ที่เกี่ยวข้องกับตำนานอุรังคธาตุ

เส้นทาง Thornton ที่เกี่ยวข้องกับตำนานอุรังคธาตุ เริ่มต้นจากจังหวัด สกลนครมีจุดขายด้านการท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยวเชิงพุทธ เนื่องจากมีเกจิอาจารย์มาอยู่ในพื้นที่ หลายๆ แห่ง ในจังหวัดพระธาตุเชิงชุม หลวงพ่อแสนประดิษฐฐานอยู่ มีการจัดงานทุกปี ในวัน อาสาฬหบูชา การเวียนเทียน ประกอบพิธีนี้คือ จุดขายของการท่องเที่ยว ซึ่งชาวต่างชาติ ประชาชน มากราบสักการะ นมัสการ รอยพระพุทธรูปของพระพุทธรูปเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ ตามประวัติความเป็นมาที่ได้เล่ากล่าวขาน ว่า พระพุทธรูปเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ได้มาประทับรอยพระบาทที่บริเวณนี้ และ กราบสักการะหลวงพ่อบุญรอดแสน

จังหวัดนครพนมให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เชิงวัฒนธรรม ประเพณี เพราะองค์พระธาตุพนมมีผู้คนศรัทธาจำนวนมาก อีกทั้งในปัจจุบันมีการสร้างพระธาตุที่ อำเภอดงรัก เรียกว่าบวรพระธาตุ เป็นพระธาตุประจำวันเกิด ที่น่าจะมีพระธาตุศรีคุณ เรณูนครวัน พุทธบูชาพระธาตุมหาชัย วันพฤหัสบดีพระธาตุประสิทธิ์นาหว้า วันศุกร์ก็พระธาตุอุเทน วันเสาร์พระธาตุ นคร

นอกจากนี้ ตั้งแต่ปี ๒๕๔๗ ทางจังหวัดนครพนมร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีการจัดกิจกรรมไหว้พระธาตุประจำวันเกิด ไหว้พระธาตุ ๒ แผ่นดิน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ทำกิจกรรมไหว้พระธาตุประจำวันเกิด มี ๗ พระธาตุ ๗ วันเกิด ต่อยอดการทำงาน เชื่อมโยงเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น สหวัณนะเขตและพระธาตุศรีโคตรบอง ผนวกกับมีเส้นทางเชื่อมโยงคือพระธาตุเชิงชุม พระธาตุอิงฮัง เสนอจุดขายในลักษณะความเชื่อเรื่อง ตำนานพระอุรังคธาตุว่าสมัยตามตำนานพระพุทธรูปเจ้าได้เสด็จไปที่ใดในแผ่นดินอีสาน เช่น พระธาตุศรี ตะบอง พระธาตุอิงฮัง พระธาตุพนม และพระธาตุเชิงชุม และปี ๒๕๕๙ ทางภูมิภาคภาคอีสานของ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยก็ต่อยอดคือเส้นทางตามรอยพระอุรังคธาตุ^{๔๘}

พระธาตุอิงฮังเป็นหนึ่งในพระธาตุตามตำนานอุรังคธาตุ สำหรับนักท่องเที่ยวที่มา เยี่ยมชมพระธาตุอิงฮังมีจำนวนมาก เยอะกว่าที่อื่นๆมีทั้งชาวไทย ชาวลาว เนื่องจากเส้นทาง

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายอดิศักดิ์ เทพอาสน์, ผู้อำนวยการจังหวัดนครพนม และผู้เกี่ยวข้อง, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘.

คมนาคมสะดวกโดยใช้สะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ ๒ เชื่อมต่อสู่แขวงสะหวันนะเขตได้ ทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมทุกวัน^{๔๔}

เมื่อพิจารณาถึงระยะทางในการเดินทางท่องเที่ยวพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮัง โดยเริ่มต้นจากกรุงเทพมหานครนั้นมีระยะทางรวมทั้งหมด ๗๒๓ กิโลเมตร โดยระยะทางจากกรุงเทพมหานครไปยังวัดพระพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนครมีระยะทาง ๖๔๘ กิโลเมตร และจากวัดพระธาตุเชิงชุมไปยังวัดธาตุพนมมีระยะทาง ๗๐ กิโลเมตร จากวัดพระธาตุพนมไปยังจังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดเชื่อมต่อไปยัง วัดพระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระยะทาง ๗๐ กิโลเมตร สำหรับแขวงสะหวันนะเขตห่างจากจุดเชื่อมต่อสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ระยะทาง ๑๗ กิโลเมตร และวัดพระธาตุห่างจากตัวเมืองแขวงสะหวันนะเขต ๑๓ กิโลเมตร โดยมีรายละเอียด ดังนี้

วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ปลายถนนเจริญเมือง ในเขตเทศบาลเมืองสกลนคร สามารถเดินทางด้วยหลายหลายวิธีได้แก่ ทางรถยนต์ ระยะทาง ๖๔๗ กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ ๑๐ ชั่วโมง จากกรุงเทพฯ ทางรถประจำทาง มีรถประจำทางธรรมดาและปรับอากาศถึงจังหวัดสกลนคร จากสถานีขนส่งหมอชิต ทางรถไฟ มีขบวนรถไฟหลายสาย ทั้งรถเร็ว รถด่วน และดีเซลราง จากกรุงเทพฯ ไปลงที่จังหวัดอุดรธานี แล้วนั่งรถยนต์จากจังหวัดอุดรธานีถึงจังหวัดสกลนคร ระยะทางประมาณ ๑๕๙ กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ ๒ ชั่วโมง และมีเที่ยวบินจากกรุงเทพฯ ไปสกลนครเป็นประจำ ได้แก่สายการบินนกแอร์ และแอร์เอเชีย ใช้เวลาเดินทางประมาณ ๑ ชั่วโมง

จากวัดพระธาตุ ทางหลวงหมายเลข ๒๒ รวมลาว ระยะทาง ๗๐ กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ ๑ ชั่วโมง เดินทางมาวัดพระธาตุพนม แล้วจากวัดพระธาตุพนมเดินทางไปยังจังหวัดมุกดาหารเพื่อเชื่อมต่อไปยังวัดพระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนมีระยะทางประมาณ ๗๐ กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ ๑ ชั่วโมง

การเดินทางไปสะหวันนะเขต มีหลายรูปแบบ ถ้าต้องการขับรถส่วนตัวไปให้มุ่งหน้าไปยังจังหวัดมุกดาหารระยะทางประมาณ ๔๕ กิโลเมตร หากที่ฝากรถจังหวัดมุกดาหาร ต้องข้ามสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ ๒ แล้วให้นั่งรถสองแถวหรือรถสามล้อมาด่านตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดมุกดาหาร จากนั้นให้มาติดต่อทำหนังสือเดินทางและซื้อตั๋วเรือข้ามแม่น้ำโขง สำหรับแขวงสะหวันนะเขตห่างจากจุดเชื่อมต่อสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ระยะทาง ๑๗ กิโลเมตร โดยใช้เวลาประมาณ ๒๔ นาที ก็จะถึงเมืองแขวงสะหวันนะเขต พระธาตุอิงฮัง หรือ พระธาตุอิงรังตั้งอยู่ที่บ้าน

^{๔๔} สัมภาษณ์ ญาท่าน ลำพัน ชินเตโซ ไซบุกอง, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุอิงฮังและชาวบ้านธาตุอิงฮัง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘.

หลวงโพนสิมตาแสง (ตำบล) โพนสิม เมืองคันทะบุรีแขวงสะหวันนะเขต ห่างจากตัวเมืองคันทะบุรีราว ๑๓ กิโลเมตร ตามถนนสายสะหวันนะเขต – เซโน (ทางหมายเลข ๙)

จะเห็นได้ว่า การเชื่อมโยง ๓ พระธาตุ พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม พระธาตุอิงฮัง ตามตำนานอุรังคธาตุ มีความเป็นไปได้สูงในการจัดการท่องเที่ยว เนื่องจากทั้งพระธาตุทั้ง ๓ องค์มีประวัติศาสตร์ตามตำนานอุรังคธาตุ อีกทั้งตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางได้อย่างสะดวก เพราะมีระยะทางที่ใกล้กันทั้งจังหวัดสกลนคร นครพนมและแขวงสะหวันนะเขตซึ่งมีจังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดเชื่อมต่อได้

๓.๒.๓.๓ กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธและการเชื่อมโยงเส้นทาง

คมนาคม

กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธแต่ละวัดมีการพัฒนาศาสนสถาน กล่าวคือ วัดพระธาตุพนมและวัดพระธาตุเชิงชุมมีการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดโดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ ดังสะท้อนบทสัมภาษณ์ที่ว่า “มีการปรับปรุงทัศนียภาพของวัดพระธาตุพนมและบริเวณวัดรับอาเชียน เตรียมเป็นมรดกโลก”^{๕๐}และ “ส่วนของสถานที่และภูมิทัศน์ที่วัดพระธาตุพนมให้มีความสว่างาม สวยงาม เมื่อก่อนร้านค้าตั้งเต็มไปหมดไม่มีการจัดระเบียบ ใช้บกระหว่งท่องเที่ยวและกีดกั้นของของกลุ่มจังหวัดหลายสิบล้าน มาพัฒนา อีกทั้งคนที่มาสร้างความไม่ดีไม่งาม ต้องใช้ทหาร ผู้บังคับการทหารบกนครพนม พลตรีสนทยา ดิศเจริญ ให้ความร่วมมือดีมาก ช่วยการจัดระเบียบ การพัฒนาภูมิทัศน์ต่างๆ และจัดบในเรื่องการพัฒนาพระธาตุอื่นๆ ทุกพระธาตุ ทำให้มีการพัฒนาขึ้นทุกแห่งพระธาตุอุเทน พระธาตุประสิทธิ์จัดงบประมาณลงไป พระธาตุใหญ่ๆ เอาจบประมาณของจังหวัดลงไปปรับปรุง ทาสีบูรณะ ทำสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ทาสีองค์พระธาตุใหม่”^{๕๑}

และในปี ๒๕๕๗ เกิดพายุทำให้องค์พระธาตุชำรุด แต่ทางส่วนราชการมีการอนุมัติงบประมาณมาบูรณะซ่อมแซม เพราะถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง “พระธาตุเชิงชุมในเดือนมีนาคม ๒๕๕๗ มีพายุ ทำให้ยอดพระธาตุเชิงชุมชำรุด ทำให้ชาวพุทธมาร่วมบูรณะ ปฏิสังขรณ์รวมเงินได้ ๕ ล้านบาท และวัดพระธาตุเชิงชุม สะอาดและสวยงาม เจ้าคณะจังหวัดได้ปรับปรุงบริเวณวัดมาตลอด ๕ ปี ที่ผ่านมา ท่านมีวิสัยทัศน์ ในการดึงดูดชาวพุทธ และนักท่องเที่ยว สมัยก่อนเป็นกำแพงโบราณทำให้รถเข้าไม่ได้ ท่านได้ทำลายกำแพง และสร้างกำแพงใหม่ ทำให้ภูมิทัศน์สวยงามเงิน

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูพนมเจติยานุรักษ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดพระธาตุพนม, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายอดิศักดิ์ เทพอาสน์, ผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนมและผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘.

ที่มาใช้ปรับภูมิทัศน์ เป็นเงินทำบุญ ประชาชนมาจาก กทม. และ จังหวัดข้างเคียง งบประมาณของ จังหวัดเป็นเรื่องของสำนักพุทธ และ สำนักวัฒนธรรม อีกส่วนจะเป็นเทศบาล ของมาปรับปรุงและ ทำความสะอาด โดยเฉพาะท่านบุญส่ง เตชะมณีสถิต ท่านได้จัดสรรงบประมาณลงมา เป็นการ ประสานกันทุกหน่วยงานทั้ง รัฐบาล เอกชน และ ประชาชน ติดกับวัดมีสวนสาธารณะ ที่สวยงาม ระดับประเทศ ซึ่งเทศบาลดูแล ติดกับหลังวัด สามารถนำไปจอดที่สวนศรีนครินทร์ หรือสระพังทอง”^{๕๒}

และผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุมยังเล่าเสริมว่า “มีการบูรณะพระธาตุเชิงชุม หลวงพ่อท่านได้บูรณปฏิสังขรณ์ต่างๆ มีความสะอาด ประชาชนจึงมาทุกวัน ปกติก็จะมีแต่เสาร์ อาทิตย์ ทุกวันนี้ญาติโยมมากันตลอด ทั้งเช้า เย็น กลางคืนก็มี จนถึงทุ่มสองทุ่ม พุทธศาสนิกชนจากต่างจังหวัดชาวต่างชาติส่วนมากจะเป็นชาวไต้หวัน จะมากันเป็นคณะทัวร์ รวมถึง ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย ที่มานี้หลังจากเราได้บูรณะสิ่งต่างๆ เสร็จประชาชนมากันมากขึ้น ห้องน้ำสะอาด บูรณะไว้เรียบร้อย ทางวัฒนธรรมจังหวัด และสำนักพุทธได้มีโครงการวัดและแหล่งท่องเที่ยวของประเทศ ไทย อยู่ในโครงการของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยด้วย...ทางวัดต้องพัฒนาสถานที่ตลอดเวลา หลวงพ่อท่านจะเน้นความสะอาดงบประมาณ ก็คือ ญาติโยมบริจาค จะใช้ส่วนนี้บริหารจัดการ ทางสำนักพุทธไม่มีงบประมาณ ในการพัฒนาของวัด แต่ก็พอมี งบประมาณแต่ละปี ไม่มากเพราะต้องแยกไปแต่ละวัด แต่ละอำเภอ”^{๕๓} สอดคล้องกับข้อมูลที่เจ้าหน้าที่วัดพระธาตุเชิงชุม กล่าวว่า “ทางวัดมีการพัฒนาบริเวณวัดและศาสนสถานให้ร่มรื่น สะอาดสวยงามเป็นที่ภาคภูมิใจของชาวจังหวัดสกลนคร และทำให้ผู้มาท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ”^{๕๔} และ “ปัจจุบันมีการพัฒนาวัดทุกด้าน เริ่มจาก องค์พระธาตุ กำแพงวัด ศาลาต่างๆ สถานที่จอดรถรวมไปถึงกล้องวงจรปิด และอื่นๆ”^{๕๕}แต่ยังคงมีปัญหาเรื่องงบประมาณในการพัฒนาวัด สะท้อนผ่านบทสัมภาษณ์ที่ว่า “การบูรณะวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวยังติดอยู่ที่ขั้นตอน และงบประมาณน้อย ทำให้การพัฒนายังไม่ก้าวหน้ามากพอ”^{๕๖} และ “มีงบประมาณดังกล่าวจัดสรรโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เมื่อเทียบกับจำนวนวัดใน จังหวัดสกลนคร ซึ่งมี ๑,๑๐๖ วัด (ณ เดือน มกราคม ๒๕๕๘) ได้รับงบประมาณน้อยมาก การพัฒนา ดังกล่าวส่วนใหญ่จึงต้องอาศัยศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเป็นหลัก”^{๕๗}

^{๕๒} สัมภาษณ์ สัมฤทธิ์ พุฒศรี, นายอำเภอเมืองสกลนคร, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูสกลวรานุกิจ (สุริยา),ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๕๔} สัมภาษณ์ สุภาภรณ์ ฐระเลียง, เจ้าหน้าที่วัดพระธาตุเชิงชุม, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๕๕} สัมภาษณ์ อาทิตย พรหมเกา, สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสกลนคร, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๕๖} สัมภาษณ์ กิตติคม สงห์คำมา, เจ้าหน้าที่วัดพระธาตุเชิงชุม, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๕๗} สัมภาษณ์ ชัยวัฒน์ พงศมภาทิพย์, สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสกลนคร, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

สำหรับวัดพระธาตุอิงฮัง การบูรณะปฏิสังขรณ์วัดนั้น จะต้องผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน และผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการก่อน ตามคำบอกเล่าที่ว่า “วัดจะสร้างโบสถ์ จะนำเรื่องเข้าคณะกรรมการบ้าน หากเกินอำนาจ จะส่งเรื่องต่อแขวง ชัดเจนทุกกระบวนการจะมีส่วนร่วมของพี่น้อง เกิดจากการประชุมชาวบ้านมีส่วนร่วม กองประชุมเป็นสิ่งสูงสุด บ้านบริหารจัดการในเรื่องทั่วไป แต่นโยบายจะมาจากพรรค”^{๕๘} และท่านเจ้าอาวาสวัดกล่าวว่า “กองทุนวัด ไม่ได้เอาไว้กับเจ้าอาวาส หรือว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่จะเก็บไว้ในธนาคาร เงินงานเข้าพรรษา ถ้าอยากสร้างอะไรก็ให้มาเสนอ เช่น หอระฆัง หอกลอง...กองทุนพวกนี้แหละที่เอามาทำถนน ปูซีเมนต์ทางบิณฑบาตเข้าหมู่บ้าน โรงเรียนก็ทำ สุขศาลาก็ทำ หอบกครองบ้านก็ทำ เพราะรายได้มาจากทางวัดทางเดียว ก็ไม่ได้เอาไปไหน ก็เอามาทำพวกนี้แหละ ตอนนี้กำลังสร้างสถานที่ปฏิบัติธรรม เขาสะละที่ดินอยู่ที่วัดหัวโนน”^{๕๙} และชาวบ้านแขวงสะหวันนะเขตอธิบายเพิ่มเติมว่า “ถ้ามีกองทุนแล้ว จะบูรณะซ่อมแซมอะไรก็เสนอคณะกรรมการว่าอยากได้ทุนมาซ่อม ถ้าเขาตกลงก็ได้กองทุนนั้น”^{๖๐}

นอกจากนี้ท่านเจ้าอาวาสวัดพระธาตุอิงฮังกล่าวถึงความร่วมมือของทางวัดกับวัดในฝั่งไทยในการบูรณะวัดว่า “ทางวัฒนธรรมแขวงสะหวันนะเขต เขาบอกจะบูรณะหอแจกเก่าๆก็จะมีมุกดาหาร นครพนม สกลนครมาสมทบ มามุงหลังคา คาคตะเพาแล้วก็จะทำใหม่ เอาตั้งไว้ที่เดิมแต่ว่าจะทำเป็นหลังคาไม้ แล้วก็จะอนุรักษ์เป็นของเดิมไว้ ตั้งแต่ ๒๕๐๐ ปี อาตมายังไม่เกิด มีแต่พญาท่านบอกว่า หลวงปู่พุทธาจารย์โต ท่านมานอนที่ตรงนั้น อยู่ทางเหนือฝั่งตะวันออก ท่านมาฉลองพระธาตุปี ๒๕๐๐ ต่อมาปี ๒๐๐๕ กรมเรือน ก็มาสร้าง หลายฝ่ายเก็บเงินกันสร้าง”^{๖๑}

อย่างไรก็ตามยังคงพบปัญหาของการพัฒนาศาสนสถานในวัดพระธาตุอิงฮังเนื่องจากขาดความต่อเนื่องในการดำเนินการ อีกทั้งปัญหาเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยว เช่น สถานที่จอดรถยังไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว สะท้อนผ่านบทสัมภาษณ์ที่ว่า “ที่จอดรถจะอยู่ข้างนอก พอเป็นงานบุญคนจะเยอะมาก การเตรียมการก็มีคณะกรรมการมาทำ เวลางานบุญจะมีคนมาประมาณ เป็น ๒๐๐-๓๐๐ ล้านก็ดีกว่าไป ชายที่ดินก็คนนี้ ชายบัตร์ก็คนนี้ ทำห้องน้ำก็คนนี้ ถ้าเขาประมาณกับแขวงก็มอบให้แขวง ถ้าประมาณกับเมืองก็มอบให้เมือง ถ้าเป็นชาวบ้าน บางครั้งเขาก็ให้ ๑๐ ล้านก็ แต่ที่เราจะให้เงินพระธาตุ ๗-๘ ล้านก็ เพราะคนมาบริจาค”^{๖๒}

^{๕๘} สัมภาษณ์ บุญธง ยศมั่นคง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๕๙} สัมภาษณ์ ญาท่าน ลำพัน ชินเตโซ ไซบุญกอง เจ้าอาวาสวัดพระธาตุอิงฮังและชาวบ้านธาตุอิงฮัง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๖๐} สัมภาษณ์ ชาวบ้านธาตุอิงฮัง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๖๑} สัมภาษณ์ ญาท่าน ลำพัน ชินเตโซ ไซบุญกอง เจ้าอาวาสวัดพระธาตุอิงฮังและชาวบ้านธาตุอิงฮัง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๖๒} สัมภาษณ์ ชาวบ้านแขวงสะหวันนะเขต, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

จากข้อมูลทั้งหมดชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาวัดदानศาสนสถานทั้งวัดพระธาตุเชิงชุม และวัดพระธาตุพนมมีการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดตามความเหมาะสม โดยหน่วยงานในพื้นที่ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ แต่สำหรับวัดพระธาตุอิงฮังนั้น เนื่องจากระบบการปกครองเป็นแบบสังคมนิยมทำให้ การบูรณะวัดต้องผ่านในรูปของคณะกรรมการและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อีกทั้งการจัดเชื่อมโยงกิจกรรมทางการท่องเที่ยว มีการท่องเที่ยวและกีฬาอีกหน่วยงานหนึ่งที่เป็นราชการเหมือนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวสืบสานตำนานต่างๆ ออกมาเป็นการแสดง เช่น การตัดบาตรข้าวเหนียวริมแม่น้ำโขงหรือหน้าวัดพระธาตุพนม การตัดบาตรที่ริมโขง จนสามารถทำให้เกิดการพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวที่เป็นระบบมากขึ้น เช่น ทุกวันสำคัญทางศาสนามีการจัดกิจกรรมตัดบาตรข้าวเหนียว ซึ่งได้รับการตอบรับจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี และในปัจจุบันกำลังขยายให้เป็นทุกวันพระต่อไป

๓.๒.๓.๔ วิธีการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวตามตำนานอุรังคธาตุของวัดพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮัง

การประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวตามตำนานอุรังคธาตุนี้หน่วยงานภาครัฐ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พยายามผลักดันการจัดกิจกรรมเชิญชวนการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างต่อเนื่อง สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ว่า “มีท่องเที่ยวและกีฬาอีกหน่วยงานหนึ่งที่เป็นราชการเหมือนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) แต่ ททท.เป็นรัฐวิสาหกิจ ท่องเที่ยวและกีฬาทำงานกับจังหวัด ช่วยทำกิจกรรมสำหรับการท่องเที่ยว สืบสานตำนานต่างๆ ออกมาเป็นการแสดง เช่น การตัดบาตรข้าวเหนียวริมแม่น้ำโขงหรือหน้าวัดพระธาตุพนม ท่านเจ้าคุณพระเทพวรมนีท่านมารับบาตรเอง ท่านรณรงค์เรื่องความสะอาด ท่านกวาดหลังวัดแล้วก็ออกบิณฑบาตที่ริมโขง จนสามารถทำให้เกิดการพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวที่เป็นระบบมากขึ้น เช่น ทุกวันสำคัญทางศาสนาเราจะจัดตัดบาตรข้าวเหนียว มีการพาไปท่องเที่ยวโดยใช้บของจังหวัดจัด ในเขตเทศบาลสามารถจัดเป็นเวลากว่า ๗ โมงมาพบกันเช้าแถวยาว ตอนนี้นำขยายให้เป็นทุกวันพระ ต่อไปอาจจะทุกวันพระใหญ่ ต่อไปก็ทุกวันได้ยิ่งดี ถ้าทำได้จะเป็นจังหวัดตัวอย่าง ถ้าทำได้จะเป็นภาพที่ออกมาแล้วดูดี สวย นักท่องเที่ยวที่ไม่ใช่ชาวนครพนมหรือชาวอีสาน จะรู้ว่ามาช่วงไหนจะได้ใส่บาตรแบบนี้...นักท่องเที่ยว บางทีเนื่อนาบุญมาเรียนมานั่งสมาธิ นักท่องเที่ยวไม่มา คนที่มาคือมาดูสิ่งที่ท่านประธานสภาวัฒนธรรมปรุงแต่งคือต้องมีขบวนพระมาบิณฑบาตรริมโขง ภาพที่ออกมาประชาสัมพันธ์มันจะดีคนมา”^{๖๓}

^{๖๓} สัมภาษณ์ อติศักดิ์ เทพอาสน์, ผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนมและผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘.

สำหรับพระธาตุอิงฮังนั้น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมาบนบานศาลกล่าว ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า “แล้วคนที่เขามาไหว้พระธาตุอิงฮัง เขาจะมาบนก็มี มาแก้บนก็มี มาไหว้ก็มี ถ้าอยากได้ลูกก็บนเรื่องลูก ถ้าอยากได้เมียก็บนเรื่องเมีย อยากได้ผัวก็บนเรื่องผัว บนทุกอย่าง มีหมด”^{๖๔}

ในประเด็นของมัคคุเทศก์ถือว่ามีส่วนสำคัญในการเผยแพร่ความรู้ให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งวัดพระธาตุเชิงชุม มีการอบรมมัคคุเทศก์โดยการใช้สถานศึกษามาให้ความรู้ ดังสะท้อนผ่านบทสัมภาษณ์ที่ว่า “สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ทางวัดพระธาตุเชิงชุม ให้ ราชภัฏสกลนคร จัดมัคคุเทศก์ ส่วนมากจะมีชาวเวียดนาม โดยให้นิสิตนักศึกษาเข้าร่วมเป็นมัคคุเทศก์ด้วย และพระสงฆ์ก็จะอธิบายเป็นภาษาอังกฤษด้วย พระที่วัดนี้ จบปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ...การอบรมให้ความรู้ถึงตำนานพระธาตุเชิงชุม หนังสือจากทางวัด จะแก้ไขเนื้อหาไปในทางเดียวกัน แนะนำสิ่งสำคัญ เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร หลวงพ่อพระองค์แสน พระธาตุเชิงชุม ภูน้ำรอด และกัณฑ์พระไตรปิฎก พิพิธภัณฑสถานฯ หลังผ่านการอบรมก็จะมีประกาศนียบัตรหลักสูตรมัคคุเทศก์...พัฒนาภาษา เช่น ชาวเวียดนาม ชาวจีน คนสกลนครจะพูดเวียดนามเก่ง วัดมีคนต่างประเทศมาทุกวัน มีการเตรียมความพร้อมอยู่ตลอด หลวงพ่อท่านก็สนทนากับคนต่างประเทศ”^{๖๕} และเจ้าหน้าที่วัดพระธาตุเชิงชุมสนับสนุนว่า “ทางวัดพยายามแบ่งหน้าที่บุคลากรและพัฒนาให้บุคลากรสามารถให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวได้”^{๖๖} และ “บุคลากรโดยเฉพาะคนให้ความรู้ คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยวผู้มาเยือนยังไม่ครอบคลุม ดังนั้นทางวัดจึงพยายามพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ”^{๖๗} นอกจากนี้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสกลนคร ได้พยายามที่จะจัดโครงการพัฒนาบุคลากร แต่ก็ติดปัญหาเรื่องงบประมาณ ตามคำบอกเล่าที่ว่า “สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสกลนครควรจะมีบทบาทในการพัฒนาบุคลากรในวัด แต่สภาวะปัจจุบันมีโครงการ กิจกรรมเพื่อพัฒนาบุคลากร แต่ไม่มีงบประมาณที่ผ่านมามีต้องขอความเมตตาจากพระสงฆ์หรือคณะสงฆ์”^{๖๘}

แต่สำหรับวัดพระธาตุพนมและพระธาตุอิงฮัง การสื่อสารประชาสัมพันธ์ยังคงเป็นอุปสรรค เนื่องจากยังขาดมัคคุเทศก์ที่มีความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ ตามคำบอกเล่า “ทางวัดมีล่าม ซึ่งการเที่ยวชมข้างในพระธาตุ ล่ามจะเป็นคนพาไป และเข้าได้เฉพาะผู้ชาย ผู้หญิงห้ามเข้า ถ้าอยากเห็นก็ให้มาช่วงสงกรานต์ เขาจะเอาออกมาให้ไหว้ ให้สรง”^{๖๙} แต่ในเรื่องมัคคุเทศก์นั้น

^{๖๔} สัมภาษณ์ ญาทาน ลำพัน ชินเตโซ ไซบุกอง เจ้าอาวาสวัดพระธาตุอิงฮังและชาวบ้านธาตุอิงฮัง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูสุกัลลวณุกิจ (สุริยา), ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๖๖} สัมภาษณ์ สุภาภรณ์ ฐระเลียง, เจ้าหน้าที่วัดพระธาตุเชิงชุม, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๖๗} สัมภาษณ์ กิตติคม สงห์คำมา, เจ้าหน้าที่วัดพระธาตุเชิงชุม, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๖๘} สัมภาษณ์ ชัยวัฒน์ พงศภาทิพย์, สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสกลนคร, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๖๙} สัมภาษณ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุอิงฮัง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘.

ทางวัดยังไม่มีมีคฤหบดีนำเที่ยวโดยตรง“การให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับพระธาตุอิงฮัง ไกด์ท่องเที่ยวจะอธิบายเอง อยากให้มีการอบรมไกด์โดยกระทรวงวัฒนธรรม จุดอ่อนของทั้งหมดอยู่ที่ไม่มีใครมาศึกษาหากมีการศึกษาคนจะมีเหตุผล”^{๗๐} และ “ภาพที่ออกมาประชาสัมพันธ์ การหาคนมีความรู้มาบรรยาย ต่างประเทศเขาใช้วิธีมีคฤหบดีด้วยภาษาต่างๆ คนไปไหว้พระธาตุพนม มีการบรรยายเป็นจุดและเชิญวิทยากรไป เช่น อ.เด่นชัย ไตรยะธา อ.คชา สำหรับคณะใหญ่ๆ ส่วนวิทยากรท้องถิ่น ก็พยายามเสาะหา ตอนนี้น้อยมีน้อย” เจ้าแขวงสะหวันนะเขต กล่าวเพิ่มเติมว่า “การส่งเสริมท่องเที่ยวยังไม่มีคณะกรรมการที่ทำงานด้านนี้โดยตรง แต่มีบริษัทนำเที่ยวเช่นที่มุกดาหารและสะหวันนะเขต มีการรับต่อการเป็นช่วงๆ และมีการประชาสัมพันธ์ทางด้านการท่องเที่ยว วัฒนธรรมและธรรมชาติ การเที่ยวป่า ดูซากไดโนเสาร์ แคมป์ปิ้ง ผสมผสานกันไป แต่คนที่ให้บริการนักท่องเที่ยวมีน้อย แต่ก็มีการอบรมชาวบ้านเพื่อให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวเพิ่มเติม”^{๗๑}

นอกจากนี้การส่งเสริมพุทธธรรมถือเป็นประเด็นที่สำคัญ เพราะการท่องเที่ยวตามตำนานอุรังคธาตุ ถือเป็นการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ซึ่งมีการสอดแทรกเรื่องของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเอาไว้ โดยแต่ละวัดนั้นมีการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมตามแต่ละบริบทของวัด ยกตัวอย่างเช่น วัดพระธาตุมีการดำเนินงานหมู่บ้านศีลเชิงชุม ๕ ในทุกอำเภอของจังหวัด ตามบทสัมภาษณ์ที่ว่า “มีหมู่บ้านศีล ๕ ทุกอำเภอ สกลนครเป็นเมืองพุทธ ทุกวันสำคัญทางศาสนา จะมีเวียนเทียน ที่อำเภอเมืองมีประมาณ ๒๐๐๐ คน เช่น มาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา หรือวันลอยกระทง ก็มีการลอยประทีป ในปีที่ผ่านมา มีถึง ๑๔ ประทีป และเป็นศูนย์รวมจิตใจ ในการแห่รอบพระธาตุเชิงชุม และหนองหาน ตั้งแต่รับราชการนายอำเภอมิโครงการพบกันทุกวันพระ เชิญหัวหน้างานไปทำบุญตามวัดต่างๆ เช่นในวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๘ เราก็จะไปทำบุญที่วัดเจ้าคณะอำเภอ วัดสะพานศรี ซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์ เชิญชวน คนเข้าวัด ให้อำเภอมีสิ่งดีๆ เช่น วัดสะพานศรี ชนเผ่าลีซอ แห่งปราสาทผึ้ง ถวายเป็นพุทธบูชา”^{๗๒}

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม เล่าเสริมว่า “ทุกวันเสาร์อาทิตย์ก็มีคณะปฏิบัติธรรมที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งทางวัดได้จัดเตรียมห้องพัก และคณะครูอาจารย์ที่ได้เรียนวิปัสสนากรรมฐาน เป็นพระอาจารย์ที่อยู่ที่นี่ และจำพรรษาอยู่ที่เขตอำเภอต่างๆ เวลาเมื่อมีญาติโยมมาหลวงพ่อก็จะให้มาที่พระธาตุเชิงชุม...และทางวัดมอบปัจจัย ให้โรงพยาบาลทางทิศตะวันออก สมทบทุนซื้อเครื่องปั๊มหัวใจ ถมที่ ในการสร้างโรงพยาบาล แต่ท่านก็ไม่ได้ประกาศบอกว่ามอบปัจจัยให้ประชาชนรับทราบ รวมถึง ให้ทุนการศึกษาเด็กนักเรียน ปี ละ ๑๐๐,๐๐๐ บาท ที่โรงเรียน สกลราชูร สกลพัฒน์ สกลทวาปี โพธิ์แสน ศึกษาสงเคราะห์ ที่อุบการะวัดพระธาตุเชิงชุม การคัดเลือก

^{๗๐} สัมภาษณ์ บุญธง ยศมนังค, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๗๑} สัมภาษณ์ สุพันธ์ แก้วมีไชย,ดร., เจ้าแขวงสะหวันนะเขต, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๗๒} สัมภาษณ์ สัมฤทธิ์ พุฒศรี, นายอำเภอเมืองสกลนคร, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

นักเรียนโรงเรียนจะเสนอชื่อมา และมีป้ายต้นไม้พุทธสุภาซิต และมีการวาดลวดลายที่พระอุโบสถ ภาพวาดจิตรกรรมประวัติความเป็นมาของสกลนคร”^{๗๓}

สำหรับจังหวัดนครพนมนั้นถือว่าเป็นเมืองพุทธ เพราะมีแหล่งปฏิบัติธรรมจำนวนมาก และวัดพระธาตุพนมก็มีการจัดอบรมพุทธอย่างต่อเนื่อง ตามคำบอกเล่าว่า “นครพนมมีสำนักปฏิบัติธรรม ๒๐ กว่าแห่ง จะมีบทบาท มีผลงานจริงๆ ไม่ก็แห่ง หมายถึงความพร้อมในด้านสถานที่ บุคลากร เช่น ที่พัก ห้องน้ำ ศาลาปฏิบัติธรรม ก็มีพระธาตุพนมและมีวัดป่ามหาชัย และมีวัดน้อยโพธิ์คำ นอกนั้นแทบจะไม่มีผลงาน กลุ่มเป้าหมายที่เข้าไปศึกษาส่วนมากเป็นนักเรียนนักศึกษา ซึ่งสถานศึกษาได้ขอจัดโปรแกรมเข้าไป แต่คนทั่วไปอย่างเราๆ ท่านๆ แทบไม่มี เพราะค่าใช้จ่ายแต่ละครั้งคือสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติเคยให้จังหวัดได้สำรวจแต่ละวัดว่าต้องใช้หลักสูตรอะไรในการเผยแพร่ หลักฐานต้องนำเสนอประชาชน ซึ่งในเรื่องนี้ก็ได้เจ้าคณะจังหวัดหลวงพ้อ...ที่ผ่านมามีการจัดกลุ่มของวัดสังฆทานและยุวพุทธิกสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ กลุ่มนี้สนใจเรื่องศาสนาแต่ต้องมีผู้นำของกลุ่มมาด้วย ตลอดทั้งทริป บรรณกั๊บบรรยายไป บางช่วงก็เปิดธรรมะและสวดมนต์และลงไปประกอบพิธีอาจะเวียนเทียนและสวดธรรมวัตรเช้า-เย็น หรือจำวัดในที่เขาเลือกไว้ ที่ผ่านมามีเคยทำเป็นกลุ่มเฉพาะในลักษณะแบบนี้”^{๗๔}

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวตามตำนาน อูรังคราตุนั้นหน่วยงานภาครัฐ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พยายามผลักดันการจัดกิจกรรมเชิงชวนการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสำนักงานจังหวัดสกลนคร สำนักงานจังหวัดนครพนมและอีกหลายภาคส่วนในพื้นที่ อีกทั้งแขวงสะหวันนะเขตก็ได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเช่นกัน และมีการเชื่อมโยงการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวระหว่างพระธาตุเชิงชุม พระธาตุพนมและพระธาตุอิงฮัง โดยสะหวันนะเขตได้มีการทำแผนหรือนโยบายร่วมกันหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการลงทุน การท่องเที่ยว การค้า ทางเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ ในประเด็นของมัคคุเทศก์ก็ถือว่ามีส่วนสำคัญในการเผยแพร่ความรู้ให้แก่นักท่องเที่ยว โดยมีพระสงฆ์หรือมัคคุเทศก์นำชมศาสนสถานหรือโบราณสถานและสิ่งศักดิ์ภายในวัด โดยการสอดแทรกหลักธรรมในระหว่างการนำชมวัด ซึ่งวัดพระธาตุทั้ง ๓ วัดมีการอบรมมัคคุเทศก์โดยการใช้สถานศึกษามาให้ความรู้ประวัติพระธาตุมีตำนานอย่างไร หนังสือจากทางวัด จะแก้ไขเนื้อหาไปในทางเดียวกัน หลังผ่านการอบรมก็จะมีประกาศนียบัตรหลักสูตรมัคคุเทศก์ ซึ่งมัคคุเทศก์จะให้ความรู้เรื่องของพระธาตุเชิงชุมได้อย่างถูกต้องและถือเป็นประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวได้ด้วย

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระครูสกลวรานุกิจ (สุริยา), ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๗๔} สัมภาษณ์ อติศักดิ์ เทพอาสน์, ผู้อำนวยการจังหวัดนครพนมและผู้อำนวยการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘.

๓.๒.๓.๕ แนวคิดในการนำเสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุ

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาควรเป็นการบูรณาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงพุทธ พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮัง ซึ่งล้วนเป็นปูชนียสถานสำคัญของ ๒ แผ่นดิน มีทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตามตำนานอุรังคธาตุ ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทั้งทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และพุทธธรรม ตลอดจนความโดดเด่นในด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมในแบบของตนเอง พระธาตุมีความสำคัญต่อวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ ถ่ายทอดมาเป็นเวลานาน ศรัทธาของประชาชนทำให้พระธาตุมีชีวิต มีศักยภาพในการดำรงรักษาความเชื่อมโยงในพระพุทธศาสนา และสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม

จากการสัมภาษณ์พบว่า เส้นทางพระธาตุ นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมาก พระธาตุสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของภาคอีสาน พระธาตุเชิงชุม พระธาตุพนม มีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ ทั้งในระดับประเทศระดับโลก ซึ่งจากพฤติกรรมนักท่องเที่ยว คือ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนไทย โดยเดินทางท่องเที่ยวในช่วงวันหยุด แร่ดึงดูดอีกอย่างหนึ่งคือ ประเทศเพื่อนบ้านคือสาธารณรัฐประชาชนลาว พระธาตุอิงฮังก็เป็นจุดสนใจที่จะใช้ดึงดูดนักท่องเที่ยวเพื่อทำเรื่องการตลาดการท่องเที่ยว

การเดินทางควรเริ่มต้นจากจังหวัดสกลนครก่อน การเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคม และทำแผนการท่องเที่ยว ๓ พระธาตุต้องเริ่มจากสกลนคร พระธาตุเชิงชุม จากนั้นไปพระธาตุพนม ประมาณ ๗๐ กิโลเมตร ประมาณ ๒ ชั่วโมง จากนั้นข้ามไปที่พระธาตุอิงฮัง สะดวกสบาย ใช้เวลา ๒ วัน หรือจะลงเครื่องบินที่นครพนม มากราบสักการะพระธาตุพนม จากนั้นไปที่พระธาตุอิงฮัง ทางมุกดาหาร ซึ่ง มุกดาหารกับสุวรรณเขตก็เชื่อมโยงกันอยู่แล้วในเรื่องสัมพันธ์ไมตรีกัน เรื่องทำธุรกิจการค้า การท่องเที่ยว พระธาตุอิงฮังฝั่งโน้นถือว่าอยู่ในตำนานอุรังคธาตุเหมือนกัน

๓.๒.๓.๖ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

พฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามา ต้องผนวกกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เช่น โปรแกรมที่พระธาตุเชิงชุมและมีพาไปซื้อสินค้าบ้าง ไปดูวัฒนธรรม ประเพณี บ้างคือพยายามเสริมแหล่งท่องเที่ยวในเส้นทางเข้าไป การชักจูงให้เขามองในเรื่องเนื้อหาศาสนาบ้างก็พอเป็นไปได้ เพราะนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งจะเน้นในเรื่องท่องเที่ยวและเชิงพระธรรมที่เป็นเปลือกนอกแต่แก่นแท้ของทางศาสนาหรือหลักธรรมหรือปรัชญาทางพุทธศาสนาที่เราต้องการเน้น มีอยู่แต่เป็นเพียงกลุ่มหนึ่งไม่มากนัก สมมตินักท่องเที่ยว ๔๐-๕๐ คน จะมีแค่ ๔-๕ คน ที่มาเจาะลึกถามเรื่องปรัชญาในเรื่องของแก่นตรงนั้น อยากสนทนารธรรมกับเจ้าอาวาส อยากสนทนากับคนที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ มีอยู่แต่ไม่มาก

นอกนั้นมาก็อยากฟังความเป็นมาในเรื่องที่เห็นภายนอก มีส่วนมากตรงนั้น ถ้าเราจะมุ่งในจุดนี้ บางครั้งกลุ่มคนที่มาร่วมขบวนจะให้ใส่ชุดขาว บางคนก็ไม่อยากไปแล้ว อยากแต่งตัว ไป shopping มรดกทางพระธรรมที่อยู่บริเวณวัดมีอะไรที่เป็นกลุ่มทอผ้าแบบศูนย์ศิลปาชีพส่งเสริมกว่าไปมักจะไปอย่างนั้น ^{๗๕}สำหรับการบริหารจัดการในวัดพระธาตุพนมเมื่อมีปัญหาและอุปสรรค เจ้าอาวาสจะเป็นหลักในการแก้ปัญหาอุปสรรคทั้งหลาย มีการแต่งตั้งผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีประมาณ ๑๐ รูป เจ้าอาวาสเสนอชื่อ เถระสมาคมแต่งตั้ง โดยแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันตามความรู้ความสามารถ การประสานภายนอก มีการร่วมมือแลกเปลี่ยนกันดี ระหว่างตำรวจ ทหาร หน่วยงานราชการและท้องถิ่น วัดสมทบทุนสร้างตึกในโรงพยาบาล ในวัดก็มีห้องอโรคาพยาบาลประจำวัดมีเจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลมาดูแล^{๗๖}

ในส่วนของพระธาตุเชิงชุมผู้ช่วยเจ้าอาวาสมีความเห็นว่าการจัดการเรื่องการท่องเที่ยวมีคณะกรรมการ ซึ่งหลวงพ่อบ้านได้ตั้งชมรมคนรักพระธาตุ มีประชาชนซึ่งเป็นชาวคุ้มพระธาตุเชิงชุม และก็ชาวคุ้มต่างๆ มารวมตัวเป็นชมรมคนรักพระธาตุ ประมาณ ๒๐๐ กว่าท่าน ได้มาช่วยกัน มีการทำเว็บไซต์และวัฒนธรรมต่างๆ ประเพณีของภาคอีสาน คุ้มหมายถึงชุมชน จะมีชุมชนวัดพระธาตุเชิงชุม ชุมชนพระธาตุกุม ชุมชนกลางธงชัย ชุมชนวัดโพธิ์ชัย ใกล้กับพระธาตุเชิงชุม ซึ่งได้ร่วมตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดำเนินการเมื่อมีงาน กิจกรรมต่างๆ ถ้ามีงานใหญ่ๆ เช่นวันเข้าพรรษา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันสำคัญต่างๆทางพระพุทธศาสนา ทางจังหวัดก็จะแต่งตั้งคณะกรรมการเป็นความร่วมมือ ระหว่างทางจังหวัด ประชาชน และเอกชน^{๗๗} ทางวัดมีชาวต่างประเทศเข้ามานมัสการพระธาตุ และเข้า AEC ท่านผู้ว่าได้ เตรียมมัคคุเทศก์ที่เก่งภาษามอบหมายวัฒนธรรม และ มหาวิทยาลัย อย่างน้อย ๓ แห่ง ม.ราชภัฏ และ ม.เกษตร และ ม.ราชมงคล มีทั้งภาษาเวียดนาม ภาษาจีน และภาษาท้องถิ่น ในวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๘ มีการประชุม ๓ ประเทศ ๙ จังหวัด จะมีการนำนักศึกษามาเป็นล่าม ไทย ลาว เวียดนาม ที่จังหวัดสกลนคร การอบรมมัคคุเทศก์ สำนักงานจังหวัดเป็นเจ้าของเรื่อง โดยผู้ว่าราชการจังหวัดจะให้งบประมาณลงมา และแจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น พุทธศาสนาจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด และ มหาวิทยาลัยทั้ง ๓ แห่ง^{๗๘}

^{๗๕} สัมภาษณ์ อดีตคึกดี เทพอาสน์, ผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนมและผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระครูพนมเจติยานุรักษ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดพระธาตุพนม, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระครูสกลวรานุกิจ (สุริยา), ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๗๘} สัมภาษณ์ นายสมฤทธิ์ พุฒิสรี, นายอำเภอเมืองสกลนคร, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

ในส่วนของพระธาตุอิงฮังมีปัญหาหรืออุปสรรคเรื่องงบประมาณน้อย และคนที่ให้บริการนักท่องเที่ยวมีน้อย แต่ก็มี การอบรมชาวบ้านเพื่อให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว^{๗๙}ลาวเป็นสังคมนิยม ในสังคมนิยมผู้มีอำนาจคือพรรค พรรคจะกำหนดศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติแต่ไม่ห้ามศาสนาอื่น ศาสนาพุทธจะเน้นตนเป็นที่พึ่งของตน แต่ก่อนลาวมีพระสังฆราช ตอนนี้จะเปลี่ยนเป็นประธานพระพุทธรูปศาสนาสัมพันธ์แห่งประเทศไทยลาว ประจำอยู่พระธาตุหลวง แต่ละจังหวัด จะเป็นคณะกรรมการศูนย์กลาง ประธานพระพุทธรูปศาสนา พระสงฆ์แต่งตั้งกันเอง แต่งตั้ง ไม่ได้เลือกตั้ง และมีกรรมการสงฆ์ แต่ละจังหวัดมีคณะกรรมการศูนย์กลาง เอาเจ้าคณะอำเภอมาเป็นคณะ เงินที่เป็นของกลางของวัด จะใช้จ่ายไม่ได้มีคณะกรรมการหลายคนเข้ามาควบคุมดูแล พระสงฆ์ ไม่ค่อยมีความขัดแย้ง พระยังสำรวมอยู่ได้ เคร่งครัดในพระธรรมวินัย วัดในลาวจะเยอะ แต่เป็นสังคมนิยม พระในเวียงจันทน์จะเยอะ สามารถต่อดอกเตอร์ได้ ทุกคนอาศัยข้าวพระไปเรียน การให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับพระธาตุ ไกด์ท่องเที่ยวจะอธิบายเอง อยากให้มีการอบรมไกด์โดยกระทรวงวัฒนธรรม จุดอ่อนของทั้งหมดอยู่ที่ไม่มีใครมาศึกษาหากมีการศึกษาคนจะมีเหตุผล^{๘๐}

^{๗๙} สัมภาษณ์ สุพัน แก้วมีไช, ดร., เจ้าเข้าแขวงสะหวันนะเขต, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๘๐} สัมภาษณ์ บุญธง ยศมนังค, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘.